

Маҳмудхон МАҲДУМ

مرحمت نينك باردور
باغلاری

МАРҲАМАТНИНГ
БОРДИР
БОҒЛАРИ

Тошкент
Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
"Фан" нашриёти
2006

МАҲДУМ ВОСИЛИЙ НОМИДАГИ МАЪНАВИЙ «МЕРОС МАРКАЗИ»

Махмудхон Махдум (Махмуд Ҳасаний) ЎЗР ФА Шарқшунослик институти Шарқ кулёзмалари фонди мудири, тарих фанлари доктори, шоир ва таржимон, Шарқ маданияти тарихига оид тўқсондан ортиқ китоблар муаллифидир. Унинг «Қариялар юрт файзи», «Ғиждувонийга таъзимнома», «Ҳазинадаги ўйлар», «Даволардан чиққан садолар», «Боғи дилкушо» номли шеърий тўпламлари нашр қилинган. Бугун кўлингизда турган «Марҳаматнинг бордир боғлари» номли навбатдаги шеърий асари олим ва шоирнинг Марҳаматдаги ижодидан намуналардир. Ундан олимнинг турли соҳаларга бағишланган илмий ва фалсафий мушоҳадалари ўрин олган.

Асар кенг китобхонлар оmmasига мўлжалланган.

ISBNN 5-648-03526-8

© Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси “Фан” нашриёти,
Махмудхон Махдум, 2006 йил.

ДЕБОЧА

Ўзбекистон гўзал бир бўстон,
Нурга тўла ажиб гулистон.
Кучоғида зебо Марҳамат,
Элу юртдан олади раҳмат.
Осмонида нур сочиб қуёш,
Икболига доим тилакдош.
Кундан кунга очади чирой,
Чиройига кўкда мафтун ой.
Тарихларни яшириб катда,
Кеча-кундуз доим иззатда.
Олимларни кутади Довон¹,
Сирларини айтмай деб ҳар он.
Тупроқларнинг остида Ирши²,
Унутилиб кетишга қарши.
Мингтепа-чи³, элга тикиб кўз,
Тарихидан очай дейди сўз.
Дукчи Эшон руҳи бугун шод,
Чунки ватан мустақил обод.
Мингтепани «Марҳамат» қилган,
Халқ бағрини нимталаб тилган,
«Оға»лардан озоддир ватан,
Кўркаму ҳам ободдир ватан.
Гулга тўла бугун Марҳамат,
Осмонидан ёғар баракат.
Ҳосил билан тўла боғлари,
Савлат тўкиб турар тоғлари.
Ўртасидан оқиб Қувасой,
Чиройига бағишлар чирой.
Боши узра оқиб Каркидон,
Уни қилар яна ободон.
Мусаффордир кўкда хавоси,

¹ *Ҳозирги Марҳаматнинг эраמידан аввалги номи.*

² *Марҳамат Довондан сўнг Ирши деб аталган.*

³ *Марҳамат Иршидан сўнг Мингтепа деб аталган.*

Баданларнинг асл давоси.
Далаларда ўсади пахта,
Неъмат билан тўла хонтахта.
Қовунлари асал қоради,
Ҳар тилими тилни ёради.
Пайкалларда етилиб тарвуз,
Чанқоғингни босар гўё муз.
Боғларида етилган узум,
Шарбатларга беради тўзим.
Ол рангини суриб хур олма,
Дейди, мени ейишдан қолма.
Ёқут каби ҳар бир шафтоли,
Лабларидан томади боли.
Боғбонлари боқади болга,
Муяссардир бари иқболга.
Меҳнат билан бахтиёр эли,
Чарчамайди, бакуват бели.
Бир-бирига бўлиб меҳрибон,
Керак бўлса фидо қилар жон.
Бунда бордир кўп сахий эрлар,
Элим учун жон фидо дерлар.
Олийҳиммат Кўпайсин Ҳожи,
Саховатда доим ривожи.
Қуронбойким, чун абри баҳор¹,
Саховатда доим фидокор.
Яхши инсон Исҳоқжон ҳожи,
Саховатдир бошида тожи.
Раҳмонберди жон қилиб фидо,
Эзгу ният қилади адо.
Йўлдошхўжа қадимий дўстдир,
Саховатда бекаму кўстдир.
Санайверсам тугамас улар,
Улар билан бу ватан кулар.
Омон бўлсин, омон, Марҳамат,
Ҳеч кўрмасин армон Марҳамат!

¹ *Абри баҳор – баҳор булут.*

Мархаматнинг кўпдир боғлари,
Боғларига чирой тоғлари.
Мен ҳам бугун бир боғни туздим,
Боғларимдан мевани уздим.
Тухфа қилдим қари-ю ёшга,
Таклиф қилдим гўёки ошга.
Боғим мени ажойиб китоб,
Китоб элга қилади хитоб.
Сўзларидир меваси унинг,
Ҳикматлари шеваси унинг.
Мевасидан тотиса киши,
Юрагидан кетаёт ташвиши.
Ундан топар маънавий бойлик,
Рух олами бўлар чиройлик.
Ҳусни хулқи бўлади кўркем,
Ёмон феъллар унда бўлар кам.
Мархаматда туғилди бу боғ,
Таътил ичра юрган ўша чоғ.
Ҳар бобини боғ деб атадим,
Ўқиганни соғ деб атадим.
Ҳар боғининг меваси ўзга,
Нур бағишлар ўқиган кўзга.
«Рубоий»-ю «Қатралар» боғи,
Ҳикмат билан тўла ҳар ёғи.
Кирсанг агар «Таом боғи»га,
Кирдим дегин ором боғига.
«Даволарнинг боғи»га юз тут,
Тузалмоққа албатта кўз тут.
Хуллас, туздим ўн иккита боғ,
Чиройлидир гўёки белбоғ.
Кўлга тушса агар бу «Боғ»им,
Демак кўлда нурли чироғим.
Дил уйингни айласа обод,
Дуо бирла мени қилгин ёд.

БИРИНЧИ БОҒ - РУБОЙЛАР БОҒИ

Кўнгил тубида гавҳари ноёбдур сўз,
Сохиби қудрат эруру арбобдур сўз.
Жойида айтмас эсанг, душмандур сенга,
Жойида айтсанг агар ахбобдур¹ сўз.

Солиҳ киши жаҳонда вафолиғ бўлди,
Эҳсон нури кўнгилга сафолиғ бўлди.
Ҳар одамеким, мурувват йўқдир анда,
Қай ишники қилди, жафолиғ бўлди.

Ҳар нокас учун айтма сўзинг абасдур²,
Меҳр юзидан берма тузинг абасдур.
Юз яхшилик айла, бироқ бирин билмас,
Наинки сўзинг, балки ўзинг абасдур.

Чой ичмаса гар киши паришон бўлғай,
Дард ила иллат ўкига нишон бўлғай.
Чой ичса бўлур руҳига дармон чой,
Қанчаки иллат бўлса чой қалқон бўлғай.

Ҳар кимсаки, риёзат³ ўтига шайдур,
Дунё юзи бир лаҳзада анга тайдур⁴.
Қалбида бўлса агар ёр зикри мудом,
Икки олам ичида доимо хайдур⁵.

Элу улуска сени караминг керак,
Меҳру мурувват тўла ҳараминг керак.
Элнинг юрагидан бори ғамни қувгил,
Элга караминг керак, на ғаминг керак.

¹ *Ахбоб* – дўст.

² *Абас* – беҳуда.

³ *Риёзат* – инсон ўз руҳини поклаш учун қилган ҳаракати.

⁴ *Тай этмоқ* – босиб ўтмоқ.

⁵ *Хай* – тирик.

Ато бирла анони шоҳ деб билгил,
Умринг борича хуршиду моҳ¹ деб билгил.
Дилу жонига еткизган хар озорни,
Дўзах сари элтувчи бир чоҳ деб билгил.

Эй ёр, сени кутиб кўзим тўрт бўлди,
Ҳижрон гами бу жоним уза ўрт² бўлди.
Метин каби эди бу жисми азизим,
Ишкинг алами бирла, қара, мўрт бўлди.

Жонингни фидо қилу жафосин кутма,
Жонингни аяр бўлсанг, вафосин кутма.
Давосин топай десанг, даво бўл анга,
Давоси бўлмас эсанг, давосин кутма.

Вафони тўлуғ қилки, вафоси тўлуғ,
Тарки вафо қилмаки, жафоси тўлуғ.
Жонинг сани манга хуш даводур деса,
Жонингни фидо қилки, давоси тўлуғ.

Хар ким кўрса жамолини хайрон бўлгай,
Девонадек йиғлаб кўзи гирён бўлгай.
Икки олам лаззатидан кўнгил узиб,
Жунун водийсида саргардон бўлгай.

Кўнгил уйи қачонки саломат бўлгай,
Сохиби уй лойиқи каромат бўлгай.
Кўнгил уйига етса қаролик ногоҳ,
Минг турли офат бирла аломат бўлгай.

Жонга агар етар бўлса хавфу хатар,
Ором ила хотиржамлик тандан кетар.
«Таваккалту алаллоҳ»ни деса киши,
Иншааллоҳ хатар кетиб, тинчлик етар.

¹ *Хуршиду моҳ* — қуёш ва ой.

² *Ўрт* — олов.

Нафсинг ила курашмоққа аҳд айлагин,
Айтганини қилмасликка жаҳд айлагин.
Нафсинг ила Шайтон ҳужум айлаганда,
«Аъувзу»дан забонингни шаҳд айлагин.

Фикх¹ илми ўқигинки, хон бўлғайсан,
Илм аҳли жонига дармон бўлғайсан.
Фикх илми ўқиганлар фақиҳ² бўлур,
Фикх агар ўқимасанг, нодон бўлғайсан.

Эй дўст, сенинг учун жондин кечгайман,
Вужудим ичра азиз қондин кечгайман.
Ризойингни ҳар лаҳзада топмоқ учун,
Дур ила гавхар тўла қондин кечгайман.

Эй дўст, вафо бобида жон бўлғайсан,
Қалбим ичида гўёки қон бўлғайсан.
Йўқу боримда хамиша бирга бўлиб,
Мунглуғ бу жонима дармон бўлғайсан.

Кўнгил уйи ғусса билан пурхун³ эди,
Ғам-ғуссалар қалб уйида гулгун эди.
Лайли билан фикру ўйим машғул бўлиб,
Ўша онда хаста жоним Мажнун эди.

Дўсти азиз, китобимни азиз этдинг,
Ҳаётимни мазоқимга⁴ лазиз этдинг.
Ҳеч бир киши англамаган сирни англаб,
Китоблардан китобимни тамйиз⁵ этдинг.

¹ Фикх — ислом ҳуқуқшунослиги ҳақидаги фан.

² Фақиҳ — ҳуқуқшунос олим.

³ Пурхун — қонга тўла.

⁴ Мазок — оғиз, таъм билиш.

⁵ Тамйиз — фарқ этмоқ, ажратмоқ.

Қабр йўли барча учун бир йўл бўлур,
Гулгун ҳаёт куни келиб бир чўл бўлур.
Ҳаётида ҳар ким улуғ савоб топса,
Чўл ҳаёти охирада пургул¹ бўлур.

Фарёд айламаки, бу тақдир азалдур,
Тан бермаса киши бу ишга азаллдур².
Тақдирингга агар тан бериб яшасанг,
Икки олам ҳаёти сенга гўзалдур.

Эй дўст, ғам юкидан саломат бўлғайсан,
Ризку насибаси давомат бўлғайсан.
Ҳаётингда ҳамиша хотиржам бўлиб,
Аҳли оилангга валломат бўлғайсан.

Эй дўст, ҳар дамда сени кўргим келадур,
Олдингда ҳузур қилиб юргим келадур.
Бир лаҳза бўлса-да сендин узок бўлмай,
Юрсанг юргим-у турсанг тургим келадур.

Эй дўст, ҳама мушқил сенга осон бўлсин,
Ҳар ким сенга душман эса сарсон бўлсин.
Икболима ҳамиша омон бўлғайсан,
Бу жоним сенга тухфа-ю эҳсон бўлсин.

Эй кошки, сени олдингда юргай эдим,
Ҳар лаҳзада дуо қилиб тургай эдим.
Ҳижрон ўқи юрагимга қадалмасдан,
Бир умрга бирга даврон сургай эдим.

Ҳар кимсада агар бузук асаб бўлур,
Ҳар бир нарса ғазабига сабаб бўлур.
Ҳар ким минса мартабанинг зўр отига,
Унинг минган оти «кучли ғазаб» бўлур.

¹ Пургул – гулга тўла.

² Азалл – хор.

ИККИНЧИ БОҒ - ТЎРТЛИКЛАР БОҒИ

Шифокор ҳар эрким, вафолиғ бўлди,
Қилган ҳар бир иши сафолиғ бўлди.
Очик юзи бирла ширин сўзлари,
Ҳар қандай даводан шифолиғ бўлди.

Қайси бир шифокор бепарво бўлур,
Хаста беморлари бенаво бўлур.
Агар у бир лаҳза бепарво бўлса,
Бемори бир умр бедаво бўлур.

Қачонким, шифокор ҳозик бўлғуси,
Сўзлари маънавий озик бўлғуси.
Шифокор феълида кўполлик бўлса,
Беморнинг жонига қозик бўлғуси.

Шифоқор қачонким нурга айланар,
Сўзлари ҳақиқий дурга айланар.
Бемори жаннатда сезар ўзини,
Ўзи-чи, гуноҳсиз хурга айланар.

Шифокор ишлари савоб бўлади,
Элни деб юраги қабоб бўлади.
Ниятда холислик бўлмаса агар,
Савоб деган ўйи сароб бўлади.

Ақлимиз ҳамиша сарбонга¹ муҳтож,
Кўнглимиз ҳамиша армонга муҳтож.
Агарчи жисмонан соғлом бўлсак ҳам,
Қалбимиз ҳамиша дармонга муҳтож.

¹ Сарбон — йўл бошловчи.

Ҳамдамни йўлдаги бечора кутар,
Ёрдамни юраги садпора кутар.
Муҳаббатга фақат ер муҳтож дема,
Ҳаттоки кўкдаги сайёра кутар.

Қилган ҳар ишингни назири¹ бордур,
Баъзан ёмон, баъзан арзири бордур.
Шундай колар дема қилинган ишни,
Окибат тақдир ё таъзири бордур.

Баъзан палов едик, баъзан кабобни,
Баъзан гуноҳ қилдик, баъзан савобни.
Дунёни кидирдик, кувдик кетидан,
Дарё дедик, бироқ топдик саробни.

Токай алам билан қонинг айланар,
Ёхуд қайғу билан жонинг айланар.
Билиб қўйки, ғамдан озодсан, қачон-
Эл учун қўлингда нонинг айланар.

Муродимни кундуз, на кунда топдим,
Тилагимни ўртаб на тунда топдим.
Самарқандга бориб, Аҳрор² пойида,
Ҳеч ким топмаганни мен унда топдим.

Дунёнинг ташвишсиз куни оз экан,
Ғам билан ўтмаган туни оз экан.
Нолаю «уни» оз бормикин десам,
Садоқат ахлининг «уни»³ оз экан.

¹ Назири — ухшаши.

² Нақибандия тариқатининг машҳур намояндаси Ҳожа Аҳрори Валий ҳақида сўз кетмоқда.

³ Уни — ноласи, шикоят.

Куёш нур сочару нури кам бўлмас,
Ойга бок, камаяр, бироқ кам бўлмас.
Сахийлар дунёни ёритиб турар,
Бахиллар бир уйга хатто шам бўлмас.

Умр оти чопиб, нафасда ўтди,
Бу ҳаёт хамиша ҳавасда ўтди.
Жон қачон бу нафсга асир бўлди-ю,
Бир умр қутилмай қафасда ўтди.

Сўз айтса, ўйламай сўзламас киши,
Фаразли мақсадни кўзламас киши.
Ширин бўлса агар айтган сўзлари,
Пушаймондан охир бўзламас киши.

Кишиким, юраги тангу тор бўлди,
Бу тангу торликдан ўзи хор бўлди.
Кўнглини кенг қилса агар ҳар киши,
Бу кўнгил кенгликдан бахтиёр бўлди.

Тирналган юракнинг давоси тилдир,
Кўнгилнинг мусаффо ҳавоси тилдир.
Эркакка чиройли либос кидирсанг,
Эркакнинг чиройли либоси тилдир.

Соғман ҳамон дея чирана берма,
Менман омон дея чирана берма.
Такдир ўйинлари бордир олдинда,
Қаддинг бўлур камон, чирана берма.

Сахро ёмон, қаддинг ўтга ёнадур,
Ғамлар ёмон, бағринг ғамга хонадур.
Ёмон нарса, ёмон жойлар кўп, бироқ-
Энг ёмон нарса бу — касалхонадур.

Ҳар ким олам аро касби кор қилар,
Касби кори уни бахтиёр қилар.
Топганига киши шукр қилмаса,
Тақдир бир кун уни ўта хор қилар.

Сиххат кўргонининг барбоди бўлма,
Асаб нозик, унинг сайёди бўлма.
Илмсиз шифокор гўёки жаллод,
Келгил, одамзоднинг жаллоди бўлма.

Кўп сўздан тоқат ҳам битар, эй маҳбуб,
У жаҳл оловин титар, эй маҳбуб.
Беҳуда сўзларни валаклайверма,
Қурук қошиқ офиз йиртар, эй маҳбуб.

Эй меҳмон, меҳмонга сонсиз¹ бормагин,
Жонинг билан боргин, жонсиз бормагин.
Ҳеч нарса олмасанг, олмагин, бироқ-
Меҳмонга ҳечқачон нонсиз бормагин².

Мойга ботганингда кадринг билинар,
Ғамга ботганингда кадринг билинар.
Қадринг ҳамма ерда билинар, бироқ-
Касал ётганингда кадринг билинар.

Аҳмоқ киши шаксиз асабга тегар,
Заҳар ниши шаксиз асабга тегар.
Асабга энг ёмон тегар нарса бу,
Лақма киши шаксиз асабга тегар.

¹ Сонсиз — обрўсиз.

² Меҳмонга борганда ҳеч бўлмаса нон кўтариб бориши улуг кишилар одати ҳисобланади.

Эй малак, агарчи элда булбулман,
Сўзлари маъқулу ўзи макбулман.
Бирок хузурингга келган замонда,
Пойингга йикилиб, бечора қулман.

Қуёшга қўл чўздим, қўл очик қолди,
Ўнгимга интилдим, сўл очик қолди.
Йўлларни босмоққа етмади умр,
Йўллар қўп эди-ю йўл очик қолди.

Меванинг мазаси кузда билинар,
Хушфешлик белгиси юзда билинар.
Тузи йўк одамдан мазани кутма,
Овқатнинг мазаси тузда билинар.

Жаннатга жон фидо қилганлар етар,
Хукмларни адо қилганлар етар.
Ҳаммаси тўғри-ю, бироқ аввало,
Онасини ризо қилганлар етар.

Нохакни қўй ёнга, кел, хакни қидир,
Ўхудни қидиргил, Хандакни қидир.
Аммо муродимга етайин десанг,
Аввало Ҳакими Мутлакни қидир.

Кимдир ўз молидан яшириб берар,
Кимдир ўз ёнидан тошириб берар.
Қандай берса, берсин, хақикий инсон,
Ўзгага ўзидан ошириб берар.

Шифохона улуғ маскани жоҳдир,
Хукм анда ҳоким бўлган даргоҳдир.
Кимки ҳукмларга маҳқум бўлмаса,
Оқибат ишлари ох ила воҳдир.

Ҳақим бўлмок элдан кулмок эмасдир,
Хоҳлаган ишини қилмок эмасдир.
Тиббиётда бордир илоннинг расми,
Бирок илон тилли бўлмок эмасдир.

Ажабо, ҳақимлар нима ўқишар,
Ўзича қандайин фикр тўқишар.
Кўзга малҳам бўлиш ўрнига доим,
Жонимни оғритиб, нина суқишар.

Кўзга оғриқ туриб қолди янада,
Ҳақим дер, давойинг ушбу нинада.
Кўзимга аямай нина тикар у,
Билмадим, хафами ёки гинада.

Қўлга нина олиб ҳақими хаззоқ¹,
Чеккамга нинани тикиб олган чок,
Осмонда, билмадим, чақин чақдими,
Ёки кўкда турди момақалдиروق.

Дунёда ёмондир сабр азоби,
Ва ёки ноҳақдан жабр азоби.
Хилма-хил азоблар бордир-у бирок-
Азобнинг ёмони - қабр азоби.

Баъзан емиш тузоқ ясару кетар,
Ипсиз сени дорга осару кетар.
Овқатлар кийнаса кўк чойдан ичгин,
Кўк чой хаммасини босару кетар.

Чойлар даво, чанқоқ-чанқоқ ичавер,
Чарчаганинг тарқоқ-тарқоқ ичавер.
Мижозингга совук хужум айласа,
Қора чойдан қайноқ- қайноқ ичавер.

¹ *Ҳақими хаззоқ — тажрибали шифокор.*

Юракларнинг ажиб дармони кўк чой,
Чойхўрларнинг доим армони кўк чой.
Бўлай десанг доим соғу саломат,
Соғломликнинг асл хирмони кўк чой.

Танда бўлса бодинг қора чой ичгин,
Тарқок бўлса ёдинг қора чой ичгин.
Совук ўтиб, буйрак кийнаса сени,
Ҳожат бўлса додинг қора чой ичгин.

Тунда чиқар бўлса хунобинг сени,
Уйқунг кетиб, қочса танобинг сени.
Яъни ҳожат сари югурсанг тез-тез,
Майиз егин, тинар пешобинг сени.

Яхши одам ҳар дам кадр билади,
Қадр нима, бардам, кадр билади.
Ёшлигида кадр нима, билмаса,
Қариганда одам кадр билади.

Аҳилликда пешга¹, айтгин, не етсин,
Садоқатли эшга, айтгин, не етсин.
Сенга яқин зотлар яхши-ю бироқ,
Ақрабо-ю хешга², айтгин, не етсин.

Қадр қилса кадр топади инсон,
Қаҳр қилса қаҳр топади инсон.
Дунёда ажойиб улуғ бир йўл бор,
Меҳр қилса меҳр топади инсон.

Дарёдек тошдингми, дори шай турсин,
Ҳар ишда шошдингми, дори шай турсин.
Ёшинг ўтган сари чиранмагин кўп,
Элликдан ошдингми, дори шай турсин.

¹ Пеш – олдин, юқори.

² Ақрабою хеш – қариндош-уруғлар.

Қайдаким, иллатнинг маъвоси¹ бордир,
Қидирган топади, шифоси бордир.
Муборак ҳадисда Пайғамбар деди,
Ҳар битга касалнинг давоси бордир.

Катта оилага бугун мен бошман,
Неваралар ичра ҳар кун талошман.
Ёшим етти мени олтмишга учга,
Ҳаёлимда вале хали ҳам ёшман.

Қизиқ дунё, ажаб замона экан,
Ажиб сирлар унда пинҳона экан.
Кўплар сенга меҳр кўрсатар, бироқ,
Оғир кунда хотин парвона экан.

Қишда одам учун олов саз экан,
Ёзда соя-салкин бир тов² саз экан.
Бироқ қишда бўлсин ва ёки ёзда,
Одамга барибир палов саз экан.

Фаросат бўлмаса ҳайкалдур одам,
Ўзи чиройлиг-у лек калдур одам.
Ақл билан бирга фаросат бўлса,
Одамлик бобида тугалдур одам.

Севган иши агар шаробдур одам,
Сийрати³ йўқ, охир харобдур одам.
Аҳли оиласи жигари кабоб,
Нияту ўйлари саробдур одам.

¹ *Маъво* – жой.

² *Тов* – тоғ.

³ *Сийрат* – ички олам.

Оламни ёритган, эй куёш кўзим,
Иллатлар ғамидан тўкма ёш, кўзим.
Кўлингдан келганча хизматимда бўл,
Эй, куёш нурига бевардош кўзим¹.

Куёш нури ажаб кўздан ёш тўкар,
Кўздан ёшларимни, ох, куёш тўкар.
Нурга боксам қаттиқ азият чекиб,
Маржон шодаларни бевардош тўкар.

Кўзимни кўзимга кўз - кўзладим мен,
Кўзимдан ўзимга кўп сўзладим мен.
Кўзимга оқибат кўзим тегди-ю,
Кўзимдан ўзимга кўп бўзладим мен.

Ҳаётдан не олдинг, олдирдинг, қара,
Бир бино солдинг ё солдирдинг, қара.
Хайвондек еб яшаб ўтма замондан,
Ортда не колди-ю колдирдинг, қара.

Кўшиқдан руҳингга пок нажотни кут,
Чиройли кўшиқдан хуш ҳаётни кут.
Муножотдан роҳат олайин десанг,
Муножотни фақат Муножотдан кут.

Ишқ келса одамни шоҳ қилғусидур,
Осмонда порлаган моҳ қилғусидур.
Ишқсизлик кўнгилни қакраган чўлдек,
Тубида суви йўқ чоҳ қилғусидур.

¹ Маҳаматда таътилда дадам Мхдум Восилий ҳақида «Обихаёт томчилари» номли китоб ёзаётганимда жарроҳлик амали ўтказилган кўзим оғриб қолган, куёш нурига қараёлмай қолиб, Андижонда касалхонага тушиб қолган эдим.

Ёмон одам юки таъсир қилади,
Елкани эзади, басир қилади.
Ёнга келиб бир пас ўтирса агар,
Наҳсият лашкари асир қилади.

Кимнинг бўлса агар юраги қора,
Покиза дилингни қилар садпора.
Ўтирсанг у билан дилинг қораяр,
Кайфият бузилиб борар тобора.

Кўзим оғриб қолиб, айладим фарёд,
Худонинг номини тилда қилдим ёд.
Акл деди, ахир бир кўзинг соғ-қу,
Шукр қил, бу кўз ҳам бўлмасин барбод.

Тиладик душманлар ношод бўлса деб,
Тиладик кайғулар барбод бўлса деб.
Умр ўтди, бироқ ҳеч тиламадик,
Охират жойимиз обод бўлса деб.

Аллоҳ, Сенга доим арзимни айтдим,
Туну кун бу ҳаёт тарзимни айтдим.
Ҳокимлик Сендан-у бандалик мендан,
Юракдан Сенга бу қарзимни айтдим.

Дунёдан кўп азиз салафлар¹ ўтди,
Ё умри хазонда талафлар² ўтди.
Яхши-ю ёмонлар биз учун ибрат,
Ибрат кўзини оч, халафлар³ ўтди.

¹ Салафлар – ўтмишдошлар.

² Талаф – йўқ бўлиш.

³ Халаф – авлодлар.

Кўнгил хазинаси ором кидирар,
Рухим мадинаси эҳром кидирар.
Дарёлар денгизни кидирганидек,
Қалбим дафинаси¹ илҳом кидирар.

Шайтон келди яна, дил ғашда қолди,
Рухим тўзон ичра оташда қолди.
Шайтонким, бир умр ҳамдамим эди,
Туну кун ёнимда - аврашда қолди.

Илҳомим баъзида тугал келади,
Барча мушкулларим ҳал-ҳал келади.
Ҳеч ким киролмаган эшикни чертиб,
Ҳеч кимса билмаган маҳал келади.

Бой бойга боқади, сув сойга оқар,
Нур ерга оқади, нур ойга оқар.
Ҳар ким пул топса-ю савоб топмаса,
Обихаёт топар, лек лойга оқар.

Ҳаёси бор эрнинг зиёси бордир,
Зиёси бор эрнинг ҳаёси бордир.
Ҳаёву зиёни топган кишига,
Албатта Аллохнинг ризоси бордир.

¹ *Дафина – ерга кўмилган бойлик.*

УЧИНЧИ БОҒ - ҚАТРАЛАР БОҒИ

Айтар сўзинг агар бўлса «Бисмиллоҳ»,
Барча ишларингни ўнглайди Аллоҳ.

Эрталаб товланиб турганди шабнам,
Куёш нур сочди-ю қолмади бир нам.

Бировнинг дилини оғритса киши,
Унга ҳам етади олам ташвиши.

Кимки олам аро дилозор бўлди,
Аллоҳ ғазабига сазовор бўлди.

Ҳар ким айтганига қилди вафони,
Ҳеч кимдан кўрмади асло жафони.

Ширингил одамга қайғу тушмагай,
Бахтидан ҳечқачон айру тушмагай.

Хасиснинг бир бурда нони чиқади,
Нони билан бирга жони чиқади.

Кимки одам ичра кўп демак бўлди,
Демакки, эл ичра кўп эрмак бўлди.

Виждони бор элдан ор қилар,
Виждони йўқ элни хор қилар.

Ердан сафо ва вафо кетди,
Қай қуники Мустафо кетди.

Ҳар ким бўлса чақимчи,
Насиба бер бир қамчи.

Қониъ¹ бўлсанг султонсан,
Томиъ² бўлсанг ултонсан³.

Кеча-қундуз интилсанг зарга⁴,
Етажаксан охир зарарга.

Керилмагин, канчалик бойсан,
Ўлим келгач, ахволи войсан.

Бўлса агар ширин каломинг,
Катта-кичик сенинг ғуломинг.

Нафсингни деб сарф айладинг куч,
Аммо чикди барча ишинг пуч.

Барча ҳисоб соатда мавжуд,
Барча савоб тоатда мавжуд.

Соат сени огоҳ этади,
Хабардори даргоҳ этади.

Соат дейди, умринг ўтмоқда,
Азиз фурсат қўлдан кетмоқда.

Ушбу дунё синов дунёси,
Бир неча кун тунов дунёси.

Мусулмонсан ва ё кофирсан,
Бу дунёда бир мусофирсан.

Устамисан ва ё нўноқсан,
Бу дунёда лаҳза қўноқсан.

¹ Қониъ — қаноат қилувчи.

² Томиъ — тамағир.

³ Ултон — гайдой.

⁴ Зар — тилла.

Ишонмагин чексиз молингга,
Гўрда маймун йиғлар холингга.

Барча ишда бўлсанг хамки эм,
Гўрда бўлгунг куртлар учун ем.

Беҳудага белни толдирма,
Кўп гапириб, элни толдирма.

Қачонким, тўк бўлса ахли аёлинг,
Жойида бўлади таркок хаёлинг.

Тун кетар, охири кундуз келади,
Ҳақ одам мисоли кундуз келади.

Тун хоким бўлади, сўнг кун келади,
Ҳақ одам барибир устун келади.

Ҳақиқат қуввати дунёча бордир,
Ростликнинг қуввати кимёча бордир.

Файрату химматлар юрак чўғида,
Кўз нури кўзларнинг қорачуғида.

Узоқдан нур сочмоқ Кайвоннинг¹ иши,
Уришу талашмоқ хайвоннинг иши.

Феълингни дўстларга доим соз этгил,
Ширин бўл, аччикни доим оз этгил.

Яхши сўздан илон инидан чиқар,
Ёмон сўздан қилич қинидан чиқар.

¹ Кайвон – Сатурн сайёраси.

Доғим бор деб лола ўзни тутар кам,
Бирок эл қўлида азизу кўркам.

Фаросат бўлмаса хайкалдир киши,
Қаерга қўл урса ишкалдир иши.

Бағри кенг оламда мисоли шохдир,
Бағри тор кишининг қисмати чоҳдир.

Хусни хулқ сарига кимки майл этар,
Омонлик боғида доим сайл этар.

Дунёда бўлайин десангиз омон,
Ҳеч кимга ҳечкачон гапирманг ёмон.

Зарарлар гармсел елдан келади,
Одамга ёмонлик феълдан келади.

Тинимсиз ғам чекма, ғам дилга ёвдир,
Жисминг ўтин бўлса, ғаминг оловдир.

Окил киши ўзни ғамга қўймайди,
Ортиқча кувонмас, камга қўймайди.

Ўзингни химоя қилолгин, инсон,
Гулга бок, хамиша жисмида тикон.

Гулнинг вужудида бўлмаса тикон,
Баҳори келмасдан бўларди хазон¹.

Ота-онанг бордир, тахтинг ёр демак,
Ака-уқанг бордир, бахтинг ёр демак.

¹ Хазон — куз.

Ака-укаларинг бўлса меҳрибон,
Сўзларинг ўткир-у юзларинг тобон.

Ойнинг фазилати тунда кўринар,
Инсон фазилати кунда кўринар.

Садаф ичига боқ, дур билан тўла,
Одам қалбига боқ, нур билан тўла.

Одамнинг қалбида бўлмаса гар нур,
Бундай қалб одамлик хислатидан дур¹.

Ойда нур бўлмаса бир парча тошдир,
Қалба нур бўлмаса нурсиз қуёшдир.

Ботир одам учун ҳар иш осондир,
Қўрқок учун доим вазу қарсондир.

Нафси ёмон киши ўпқонга тушар,
Тулқи тамаъ қилар, қопқонга тушар.

Ишинг бўлсин доим фикру андеша,
Ўзинг ўз пойинга урмагин теша.

Юлдузлар бекинди, камари² қолди,
Куз юзни яширди, самари³ қолди.

Одамзотдан агар кетса диёнат,
Барча ишда осон қилар хиёнат.

Қулоқларга қачон тиловат етгай,
Юракларга бешак ҳаловат етгай.

¹ Дур — узок.

² Камар — ой.

³ Самар — мева, ҳосил.

Яхши сўзларни айт кулоқка хар дам,
Чунки кулоғидан семирар одам.

Ўсимлик олами қуёшдан ўсар,
Одам акли оқил йўлдошдан ўсар.

Оламга борликни қуёш беради,
Одамга ёрликни йўлдош беради.

Нурни орзу қилдим, қуёшдан топдим,
Хузурни изладим, йўлдошдан топдим.

Марварид кидирсанг, дарёдан кидир,
Камтарлик кидирсанг, бўрёдан¹ кидир.

Қатралар йиғилиб, дарё бўлади,
Қамишлар ўсади, бўрё бўлади.

Мард одам сахода² дарёлик қилди,
Қамишдан ибрат ол, бўрёлик қилди.

Қуёшким, сахийдир, элга нур берар,
Дарёким, жўмарддир³, элга дур берар.

Меҳр сўзи кўздан ёшни оқизар,
Ёмғир тоққа ёғса, тошни оқизар.

Ёмғир аста ёғиб тошни эритар,
Меҳр ёши барча бошни «эритар».

¹ Бўрё – бўйра, унинг оёқ остидаги хизматига ишора.

² Сахо – сахийлик.

³ Жўмард – олижаноб .

Мазлум охидан кўрк, шохни йўк қилар
Куёш нуридан кўрк, чоҳни¹ йўк қилар

Иғвони эшитсанг қулоқ кесилар,
Булоққа тош отсанг булоқ тўсилар.

Парча булут қуёш юзини тўсар,
Арзимас тош булоқ кўзини тўсар.

Гулким, эзғиланса, хушбўйи кетар,
Элким, тамаъ қилса, обрўйи кетар.

Шакарга қарагин, лаззати бордир,
Шунинг-чун кўлларда, иззати бордир.

Лаззатнинг соҳиби бўлмаса шакар,
Айтгил, унга ким ҳам меҳрини тўкар.

Тўнкага қарагин, понани ейди,
Нодон фарзанд ота-онани ейди.

Ярамас иллатдан бадан тўзади,
Ярамас миллатдан ватан тўзади.

Нобакор хулқини майин қилолмас,
Бировга ваъдани таъйин қилолмас.

Оқиб турган ҳалол сувга туфлама,
Ичиб турган тоза чойга пуфлама.

Меҳнаткаш туну кун ишга куч берар,
Ишқмас ишламас, тишга куч берар.

¹ Чоҳ — қудуқ.

Савобталаб киши касалга ошик,
Сиххатталаб киши асалга ошик.

Лаззат ҳаловати асалда бордир,
Тилак ижобати касалда бордир.

Булбул нола қилар, чун гулга яқин,
Касал дуо қилар, қабулга яқин.

Ҳар кимнинг чин дилдан охи чиқади,
Мақсад осмонидан моҳи¹ чиқади.

Кимки тўғри бўлди, қадди расодир,
Кимки ўғри бўлди, қўлда асодир².

Ҳар ким савоб ишга шайланиб ўтар,
Кулфат ўки ундан айланиб ўтар.

Ҳар кимнинг шиори бўлса яхшилик,
Қувиб етар уни ўлса яхшилик.

Ҳар ким эли учун бўлолса яхши,
Қалбига ёзилар «Аллоҳ»нинг накши.

Ҳар кимки савобдан «асал» қидирар,
Дунёда бокмокқа касал қидирар.

Ҳар ким хабар олса касал холидан,
Офатлар даф бўлар унинг молидан.

Ҳар кимки дунёда савобга етар,
Жаннатда шарбату шаробга етар.

¹ *Моҳ* – ой.

² *Асо* – хасса.

Ҳар кимдан кўп савоб зухурга етар,
Жаннатда «шаробан тахур»га¹ етар.

Ҳар кимнинг туну кун хаёли пулдир,
Шайтонга асиру Иблисга қулдир.

Одам бўлай десанг, осонлик етказ,
Катта-ю кичикка инсонлик етқаз.

Ҳар ким бечорага ҳамдам эмасдир,
Одам бўлса ҳамки, одам эмасдир.

Қалби кўркам одам кўркам бўлади,
Кўркамлар кўпайса «кўр» кам бўлади.

Ҳар кимнинг дунёда ками ғам бўлар,
Камидан воз кечса, ғами кам бўлар.

Шукр қилмай деди доим «каму кам»,
Ками камайди-ю келди улуғ ғам.

Қайда аёл бўлса кетади хаёл,
Қара, хаёл билан қофия аёл.

Киши ўрганай деб қилмаса савол,
Азиз умри топар беҳуда завол.

Илм хазинасин калити савол,
Ким уни йўқотса, умридир завол.

Ҳар ким савоб учун қилса жидду жаҳд,
Егани бол бўлар, насибаси шахд².

¹ Қуръон оятидаги жаннатда бўладиган «тоза шароб»га ишора.

² Шаҳд – асал.

Оғзимни қачонки каломга очдим,
Калом демай туриб, саломга очдим.

Нодон одам дунё учун сархушдир,
Билмаски, бу дунё барчаси тушдир.

Жаннатнинг сояси эрур бу дунё,
Бу дунёни қўйгин, керак у дунё.

Аллоҳ зикри жонга олов солади,
Дилни ёндирмокка қалов солади.

Киши ҳиммат билан ёзса қулочин,
Ундан ибрат олар шунқору лочин.

Киз бола ҳаёни айласа қурол,
Иқбол қалъасига кирар бемалол.

Эркакнинг кимлиги риёдан маълум,
Аёлнинг кимлиги ҳаёдан маълум.

Ҳар киши оламда бўлса иккиюз,
Юз эмас, балони қўрар икки юз.

Кўзи тўқ одамнинг ошиғи олчи,
Кўзи оч одамнинг қошиғи олчи.

Оламда ҳар киши бўлса халқпарвар,
Қуни келиб, халққа бўлади сарвар.

Иймон топай десанг, дилни тозала,
Омон топай десанг, тилни тозала.

Ҳар ким ибодатли замонда бўлгай,
Қиёматда жони омонда бўлгай.

Аллох нурдир, етмок истасанг нурга,
Қалбингни тўлдиргин зикридан дурга.

Аллоҳим, тилайман, нафсимни ўлдир,
Қалбимни фойдали илмга тўлдир.

Аллоҳким, раҳмни ирода қилар,
Душман мингта бўлса, пиёда қилар.

Ибодат йўлида ким койим бўлди,
Барча феъли элга мулойим бўлди.

Гул боғда ғурурдан чўзганди камол,
Хароб қилди уни тонгдаги шамол.

Бошга келганига қилмасанг сабр,
Бу дунё бўлади сен учун қабр.

Қимки таваккулни ихтиёр этди,
Ўзини дунёда бахтиёр этди.

Чумоли ғурурдан чиқарди қанот,
Унга тамом бўлди шу қуни ҳаёт.

Бардам бўлай дея ичди-ю шароб,
Шаробдан кунба-кун бўлди у хароб.

Одамким, қалбини вафо тарк этмас,
Унинг ҳаётини сафо тарк этмас.

Қачонким, эзилиб, руҳим паст бўлар,
Ажабо шайтонлар чобукдаст¹ бўлар.

¹ Чобукдаст – чакқон.

Ирода тизгини чиқаркан қўлдан,
Шайтонлар тезгина уради йўлдан.

Хар ким агар сенга қилмаса дўстлик,
Демак вужудингда йўқдир дурустлик.

Покиза кишининг дўсти кўп бўлар,
Дўсти кўпнинг эса иши хўп бўлар.

Эзмаким, тинимсиз сўзни эзади,
Битгани демагин, юзни эзади.

Хар ким кўпайтирса агар сўзини,
Беобрў қилади элда ўзини.

Лакмаким, билганда жимлик лаззатин,
Қўлидан бермасди асло иззатин.

Дунёда кизлар кўп, кизинг ўзгача,
Ортингдан қолажак изинг ўзгача.

Дунёда ишонган норинг ўғилдур,
Нафакат норингдур, боринг ўғилдур.

Ҳақиқий ўғилга арзийди куёв,
Куёвни ёв деган ўзи асли ёв.

Агарчи азоблар макони дунё,
Валекин савоблар макони дунё.

Бунда кимлар яшаб азоб топади,
Кимлар охиратга савоб топади.

Охиратни обод қилар жойинг — ер,
Охиратни барбод қилар жойинг — ер.

Кимки қариндошлик риштасин узар,
Жаннатда ўзининг касрини бузар.

Тирикликда шафиъ бўлмаган арвох,
Ўлганингда қандай бўлосин панох.

Ҳалол меҳнатингни қилишдан қолма,
Арвоҳга ялиниб, ташвишга солма.

Ўлик руҳдан тирик инсон яхшироқ,
Ўлик шердан тирик сичқон яхшироқ.

Тут меваси қайнаб шинни бўлади,
Жинга яқин юрган жинни бўлади.

Жинлар макон қилган инга ялинар,
Жинга чирок қўяр, жинга ялинар.

Ҳорун ғазнасига ҳар кимки ёрдур,
Барибир ўлади, шум ажал бордур.

Аллоҳим, гўдакни қилмагин етим,
Етимни кўрганда жимирлар этим.

Йирткичлар ўзаро душмандир бари,
Эй одам, бу ҳолдан бўлгин сен нари.

Дунёда энг оғир ишдир қарилик,
Ёшлигинг баҳору қишдир қарилик.

Айт, кимнинг кўзига тупроқ тўлмагай,
Одам ўлмас эса табиб ўлмагай.

Ўлимга ҳеч киши топмади чора,
Бу даҳшат олдида барча бечора.

Тамаъга кўзини ҳар ким ёр этар,
Жаҳонда ўзини тамом хор этар.

Пайдо бўлса агар кўнгилда ғараз,
У ерда бошланар жанг ила араз.

Ҳар кимки бировга меҳр кўрсатар,
Демак ром қилмокка сеҳр кўрсатар.

Ширин сўзда бордир ажойиб бир тот,
Унга мафтун бўлар қариндош-у ёт.

Отанг руҳин агар қилай десанг шод,
Дўстларини тез-тез қилиб тургин ёд.

Отанг руҳин агар айласанг ҳавас,
Дўстларидан хабар олиб турсанг бас.

Туну кун ниятинг бўлганда бойиш,
Сенга бахт эшиги бўлмас кушойиш.

Туну кун жонига ким берса лаззат,
Эл ичра ҳечқачон тополмас иззат.

Ҳар кимки дунёда саховат қилар,
Пайғамбар уқбода¹ шафоат қилар.

Олимни кўрдим мен, топағон экан,
Вале ҳар сўзида қопағон экан.

Келин- киз бўлсаю қайнона — она,
Жаннатдек ободон бўлади хона.

¹ Уқбо — охираат куни.

Қуръоннинг қалбидир «Ёсин» сураси,
«Ёсин»дан битади кўнгил яраси.

Ҳар киши ўқиса минг марта «Ихлос»,
Ҳатто махбусликдан бўлади халос.

Икки «Қул аъувзу» ўқиса одам,
Сехру жодулардан унга нима ғам.

Ҳажга бормоқ улуғ ишларнинг сози,
Бироқ мискин ҳажжи жума намози.

Ўлган уйга кирса дўстлар гуруҳи,
Унда ҳозир бўлар ўлганнинг руҳи.

Ваҳхобий руҳларга отар тошини,
Тоши ёрар бир кун унинг бошини.

Рухга фойдаси йўқ дея ҳеч эҳсон,
Эҳсондан қутилар ваҳхобий осон.

Куз келди, боғимда ҳур бодом пишди,
Кўнгилнинг роҳати гуландом пишди.

Ҳар ким ваҳхобийдан улфат излагай,
Бошига туганмас кулфат излагай.

Сувларким, ариқда тинимсиз оқди,
Қарилик билдирмай дераза қокди.

Аччиқ сўзли киши мурдадан баттар,
Ҳеч хона мурдадан бўлмас муаттар.

Шайтон нобакорни йўлдан оздирар,
Ўзига билдирмай қабр қаздирар.

Такаббур ўзини тутади мохлек¹,
Аслида ҳаёти қуриган чоҳдек.

Ҳар киши англаса сўзнинг кадрини,
Англаган бўлади ўзнинг кадрини.

Ҳар киши эҳсонни адо қилибди,
Ўзини кулфатдан жудо қилибди.

Ғамларни қийратиб қувар худойи,
Бирок бунга бўлмоқ керак фидойи.

Қийналиб топилган мол азиз бўлар,
Эҳсон қилсанг ундан қўп лазиз бўлар.

Одамким, ҳамида ҳисол² бўлғуси,
Ҳар ишда насиба висол³ бўлғуси.

Манманлик юз берар ҳар янги бойда,
Тўлқин пайдо бўлар баҳорий сойда.

Сени ром қилмасин нарса текини,
Ортидан чиқади бир кун лекини.

Уйини тарк қилиб чиқмаса инсон,
Катта илмларга етолмас осон.

Ҳар қандай инсонга илм керақдир,
Илмдан аввало ҳилм керақдир.

Илмга аввало амал керақдир,
Баҳорда гуллашга ҳамал керақдир.

¹ Моҳ – Ой.

² Ҳамида ҳисол – чиройли ҳислат эгаси.

³ Висол – етишиш.

Жаҳон хароб бўлар илм бўлмаса,
Жонлар кабоб бўлар илм бўлмаса.

Табобат бобида акли бино¹ бўл,
Ҳазоқат² бобида Ибни Сино бўл.

Илм бамисоли бир катта уммон,
Тагида лик тўла марварид, маржон.

Битта Куёш қора тунни аритар,
Битта олим дунё юзин ёритар.

Гадойга ҳамиша зорлик насиба,
Илмсиз кишига хорлик насиба.

Кимки яшар бўлса агар ватансиз,
Фурбатда тупрокка кетар кафансиз.

Ватанидан ҳар ким кечса агар воз,
У киши жиннидир ё акли саёз.

Иллат урса сени тузатар ҳаким,
Шариат урганда тузатолгай ким?

Ҳар ким қилса агар шариатни хор,
Тузалмас иллатга бўлади дучор.

Уламони кимки қилса ҳақорат,
Шубҳасиз иймони бўлади ғорат.

Уламони сўкса ҳар аҳли нифок,
Ўзи кофир бўлар, хотини талок.

¹ Бино – кўрувчи.

² Ҳазоқат – ҳазиклик, касални англай билиш.

Мехнат оғир бўлса, пули ҳам оғир,
Бойлик келмас, елка бўлмайин яғир.

Кишининг ҳечқачон бахти очилмас,
Қачонки қўлига тикон санчилмас.

Мехнатсиз кишининг доим корни оч,
Киши сувдан ўтмас ёзмаса қулоч.

Дехконким, заминга урмаса кетмон,
Ризки рўзи тупроқ остида китмон¹.

Кимки халқуллохга² ёқа олмагай,
Демакки, Аллоҳга ёқа олмагай.

Вазойифинг бўлганда «Аврод»³,
Сени ғамлар айламас барбод.

«Аврод» бизга отадан мерос,
Удир бизнинг хонадонга хос⁴.

Азиз улфат, мунис дўст китоб,
Ёмон дўстдек шилмас пўст китоб.

Китоб каби беғараз дўст йўк,
Китоб каби бекаму кўст йўк.

Семизўтдан қилсанг ошингни,
Буйрагингдан тўқар тошингни.

¹ Китмон – яширин.

² Халқуллоҳ – Аллоҳ халқи.

³ Саййид Али Ҳамадоний (XIII аср) томонидан ёзилган ва ҳар куни ўқиладиган дуолар тўплами.

⁴ Бобокалонимиз томонидан ёзилган «Аврод»ни аجدодларимиз ўқиб келгани, дадамиздан бизга мерос қолганига ишора.

Сўз бўлмаса кўнгил тўлмагай,
Сўздек улуғ неъмат бўлмагай.

Ризким деб ўзингни урмагин ўтга,
Аллоҳ ризқ беради хаттоки куртга.

Хасиским, оғзингга асал етқизар,
Миннатдан жонингга касал етқизар.

Давлатинг бўлганда кўпаяр кардош,
Оғир кунда эса келар қариндош.

Охиратда умид қилсанг оромдан,
Бу дунёда қочгин доим ҳаромдан.

Хушёр бўл, бу дунё саробга ёрдир,
Қилинган ҳар ишнинг жавоби бордир.

Яхшига қўшилсанг – яхши бўларсан,
Яхшилик боғининг нақши бўларсан.

Гул каби очилиб, дилни гулгун қил,
Эртага демагин, барин бугун қил.

Дарахтлар кучини ердан олади,
Одамзот кучини элдан олади.

Ҳар ким алоқани узса элидан,
Шубҳасиз қувати кетар белидан

Ватаннинг қуввати эли биландир,
Одамнинг қуввати бели биландир.

Халкнинг аламидир – Ҳақнинг алами,
Халкнинг қаламидир – Ҳақнинг қалами.

Ҳаётинг совитса айшу тарабни,
Ўзингдан кидиргин барча сабабни.

Ўзинг сақлолмасанг сирингни ногох,
Ўзга сақлолмаса, кимдадир гунох?

Ҳар кимки, илмдан қалби очилар,
Қалбидан элига илм сочилар.

Дўстлик меҳнатига қилмасанг бардош,
Ҳеч кимса бўлмагай ҳақиқий йўлдош.

Дунё бошдан-оёк тўла ғам бўлар,
Қанча кам қарасанг, шунча кам бўлар.

Ғамни кўп ўйласанг ғаминг кўпаяр,
Камни кўп ўйласанг каминг кўпаяр.

Кимки қўлларини силтаса ғамга,
Худо еткизади уни хуш дамга.

Яхшики хайвонга айланмас одам,
Чунки ёмонлар бор хайвонлардан ҳам.

Бағри кенг дунёнинг холини ўйлар,
Бағри тор уйдаги молини ўйлар.

Қалбида қўри йўқ мисоли яхдур,
Қўлида зўри йўқ гўё карахдур.

Фарзандким, йўқотса ота-онани,
Орзу қилаверсин мунглуғ хонани¹.

¹ Мунглуғ хона – гўр.

Элга эргашмаган рохни¹ йўкотар,
Обихаёт тўла чохни² йўкотар.

Беодоб қачон эл зўри бўлади,
Зўри бўлса ҳамки, бўри бўлади.

Мазали ҳалводан тил ҳузур топар,
Одобли кишидан дил ҳузур топар.

Қўркаман, биродар, бу янги бойдан,
Ўзни баланд тутар хаттоки Ойдан.

Одамга ишонгин, молингга эмас,
Дорингга ишонгин, болингга эмас.

Биров ҳаром топар, бошқаси ҳалол,
Илон захар топар, ари эса бол.

Нодон киши ўзни шохона тутар,
Оқил киши ўзни пинҳона тутар.

Манманким, холингни сўргиси келмас,
Гердаяр, кўлини бергиси келмас.

Ношукур оҳ уриб, доим «уф»лагай,
Беақл олдингга ерга туфлагай.

Тупуги оғзига сигмаган эшак,
Ерни хароб қилар тупуриб бешак.

Одамлар ичида бурнингни тортма,
Ўзингга маломат юкини ортма.

¹ Роҳ - йўл.

² Чоҳ - қудуқ.

Кўл билан бурнини артса ҳар киши,
Ахлоқи қандай-у маълумдир иши.

Эркақлар олдида лабини бўяр,
Билмаски, адабнинг кўзини ўяр .

Ерда- савоб кутар, каминда-гуноҳ,
Замонда гуноҳ йўқ, заминда гуноҳ.

Унинг ақли эди ўзи майибли,
Валекин замонни қилар айбли.

Ҳар ким турса агар уйқудан тонгда,
Фаришта бўлади ҳақиға бонгда.

Субҳи содик бўлсин уйғонар вақтинг,
Бўлмаса қўлингдан кетади нақдинг.

Тонг пайти турмайин ухласа одам,
Ҳадисда айтилди, ризқи бўлар кам.

Хасиснинг кўлидан есанг агар ош,
Ош едим демагин, асли единг тош.

Дунёнинг ҳаётда ҳар хил нақши кўп,
Ёмонлар кўп дема, унда яхши кўп.

Ёмонлар кўп бўлса эди дунёда,
Ёмон отда эди, яхши пиёда.

Овчилар беҳисоб, овчи бўлмагин,
Очкўзнинг уйига совчи бўлмагин.

Кўлдан келса агар бедавога бок,
Еойларга бокмагин, бенавога бок.

Ҳаққа бок ҳамиша гумонга бокма,
Ўққа бок ҳамиша камонга бокма.

Камонинг борида ўқсизга боккин,
Амволинг¹ борида йўқсизга боккин.

Фалакким, ҳар куни аста айланар,
Қалби нопокларга баста² айланар.

Ҳолинг ёмон бўлса ўзингдан кўргин,
Бировга айтилган сўзингдан кўргин.

Тақдирга тан бериб яшаса одам,
Уни бука олмас на қайғу на ғам.

Аллоҳга интилар руҳлар ҳар нафас,
Аммо руҳимизга бу бадан қафас.

Ақлнинг соҳиби бўлган ҳар бир эр,
Хотинига фақат яхши сўзни дер.

Ҳаётда топайин десанг сен ором,
Катгаю кичикка кўрсат эхтиром.

Ҳалол яшаб, ҳалол тўкса киши тер,
Ҳаётда қийналмас, катта-катта ер.

Еса агар киши ҳаётда ҳалол,
Уни элу юрти олмагай малол.

Юз рангги тандаги холни билдирар,
Яхши ният ярим молни билдирар.

¹ Амвол — бойлик.

² Баста — ёпилган, бекилган.

Ҳар кимнинг нияти бўлса агар пок,
Бундайин одамга жаҳонда не бок¹.

Дадамнинг қабрида Куръон ўқидим,
Юрагим эзилиб, кон-кон ўқидим.

Онамнинг қабрига қўйганимда бош,
Кўзимдан беадад юмалагай ёш.

¹ Бок – қўрқув.

ТҮРТИНЧИ БОҒ ДАВОЛАР ҲАҚИДА

Кишиким, сиххатнинг кадрин билолмас,
Сиххати йўқларга раҳм қилолмас.

Боғингда етилиб пишган олхўри,
Ични юмшатишда даволар зўри.

Олхўри бағринга даво кўндирар,
Ичинга кирганда сафро сўндирар.

Ковулнинг пўстини сиркага солиб,
Баҳакка суртилса, кетар йўқолиб.

Кимга телбаликнинг етса ҳавоси,
Девпечак бўлади унинг давоси.

Расул седанани кўп даво деди,
Барча иллат учун мудово деди.

Лимонўт истеъмол қилса ҳар киши,
Юракдан кетади сўнгсиз ташвиши.

Расул деди, ҳар ким еса кўп пиёз,
Фарзанди бўлмаса, фарзанд бўлар соз.

Расул деди, қайда бузилса ҳаво,
Пиёздан ейилса, бўлади даво.

Ҳар ким еса агар асалу басал¹,
Жинсий бобда асло бўлмагай касал.

¹ Пиёздан олинган сувни асалга аралаштириб ейиш назарда тутилмоқда

Расул деди, ковун еса хар одам,
Гўштлири кўпаяр, семирар бардам.

Деди, ковун суви оби рахматдан,
Маза-ю тотлиги эса жаннатдан.

Дилларга латофат бағишлар тарвуз,
Иссиқ мизожларни совитувчи муз.

Расул деди, анжир жаннат меваси,
Кимки еса ортар жимоъ шаҳваси¹.

Анжирнинг «сути»ни, чакқанда чаён,
Суртилса, қолади оғриқ ўша он.

Қалбингни бақувват қилади олма,
Олмани кўрдингми, емасдан қолма.

Расул деди, кимки еса сабзини,
Кўланждан² қутилган кўрар ўзини.

Сабзи уруғ ила шақар бир дирам,
Еса, тизза оғриқ кетади хар дам.

Етмиш икки дардга даводир ҳурмул³,
Дедилар хадисда сарвари русул⁴.

Нўхотни сут билан пишириб есанг,
Уят бўлар сўнгра, кучим йўқ, десанг.

¹ *Жимоъ шаҳваси – жинсий қувват.*

² *Кўланж – ич қотиши.*

³ *Ҳурмул – исирик.*

⁴ *Сарвари русул – расуллар сарвари.*

Гулхайри томири кўп дардга даво,
Ичак ярасини қилар мудово.

Гулхайри томирин пўстини олиб,
Қайнатилса агар сув ичра солиб,

Йиғилиб қолганда бўғинларда тош,
Боғланса, тошларни қилади одош.

Расул деди, кайси хонада сирка,
Мавжуд бўлса, унда бўлар барака.

Сиркадан ейилса иштаха очар,
Суртилса, яра-ю кувабо¹ қочар.

Оловдан ногахон куйса ҳар киши,
Сиркадан суртилса кетар ташвиши.

Ҳар киши истеъмол айласа долчин,
Жонзотлар захари таъсир қилмас чин.

Мева еб, кишининг оғриси қорни,
Долчиндан кидирсин ёрдаму ёрни.

Расул деди, анор еганинг замон,
Қирк кун бўлажаксан шайтондан омон.

Расул деди, анор фойдадир дилга,
Равшанлик бағишлар ҳар бир кўнгилга.

Ширин анор бўлар дил учун дармон,
Деди Ибн Сино соҳиби даврон.

¹ *Кувабо* – темирлатки.

Ширин, аччик анор ва яна шакар,
Кўшиб ичсанг танда сафройинг тугар.

Қорнингким, таомга ароба бўлгай,
Бадан иморати хароба бўлгай.

Томоққача еб-ичиб тўймок,
Саломатлик кўзини ўймок.

Бошда оғрик турса ножуя,
Ишга тушсин тезда пошуя¹.

Юрак доим давога мухтож,
Ўпка тоза ҳавога мухтож.

Кўп иллатлар оёқдан етар,
Совук урса, соғлигинг кетар.

Иссиқ тутгин доим оёқни,
Совуқликдан ема таёқни.

Тўйиб емок кўп рохат дерсан,
Қайтгил, иллат зарбасин ерсан.

Агар сенда бўлса захми бавосил,
Нажотинг янтоқдан бўлади ҳосил.

Янтоқ — туяларнинг тотли физоси²,
Бирок бавосилнинг улуғ давоси.

¹ Пошуя — оёқ ваннаси.

² Физо — таом.

Офатким, чанг солса бу азиз кўзга,
Бундан ҳам оғирроқ дард йўқдир ўзга.

Иллатинг йўк бўлса, билки, султонсан,
Иллатга тушдингми, демак ултонсан.

Киши ўз мизожин билса мукаммал,
Иллатлар лашкари қилолмас қамал.

Касал кўрмокни ҳам коидаси бор,
Буни билган киши қандай бахтиёр.

Узок ўтиришиб касал ёнида,
Қилдилар оғрикни пайдо жонида.

Бечора беморни оғрик тутади,
Келганлар ёнида овқат кутади.

Курук келиб касал кўргани эрлар,
Узок кутиб, охир ошини ерлар.

Егулик келтирмай ўзи касалга,
Дархол қўлни урди турган асалга.

Бемор олов ичра уради «оҳ»ни,
Фолбин чақиради тинмай арвоҳни.

Касалга не фойда руху арвоҳдан,
Арвоҳлар қутқарсин ўзини чоҳдан.

Қуръон ўқиб киши урса даммини,
Шубҳасиз қувади инсон ғамини.

Қуръон оятида бордир хосият,
Қилса бўлур ундан сиххатни ният.

Касал касал эмас, боққанлар касал,
Халқ ичра юради бу машхур масал.

Қачонки, сенга бир касаллик етди,
Билгинки, Худойим имтиҳон этди.

Иллатдан сиххатинг бўлганда ғорат,
Бу иллат дардингга бўлар каффорат.

Беморким, иллатдан кадди букилар,
Бирок гуноҳлари тутдек тўкилар.

Беморинг нимани хоҳласа, укам,
Бер унга, валекин бергин жуда кам.

Анордан тановул айласа киши,
Ундан яхши бўлар жигарнинг иши.

Унобидан тоза бўлади қонлар,
Босим тушиб, роҳат топади жонлар.

Юрак соғлом, таним бўлсин десанг бут,
Туну кун шотутнинг этагидан тут.

Томок оғриб, жонга етса ғурбати,
Қўлингдан тушмасин шотут шарбати.

Иллатнинг тузалар замони бордир,
Дард келса, қайдадир дармони бордир.

Ҳар қандай оғир иш имконсиз бўлмас,
Ҳар қандай оғир дард дармонсиз бўлмас.

Инсон ўйлаб, тўғри фикр қилади,
Бошига дард келса, шукр қилади.

Фарёд солсанг агар дардга не фойда,
Беҳуда жон бермоқ мардга не фойда.

Дард берса Аллохни ўзи беради,
Бу дарддан панохни ўзи беради.

Қорайган шотутдан қўюлади қон,
Босиминг ошади, кийналади жон.

Қизил шотут есанг, суюлади қон,
Босиминг тушади, қон эса равон.

Сут билан хурмони кайнатиб киши,
Ичганда, қолади юрак уриши.

Ҳамшира ҳар ишни беҳато қилур,
Нина сукар, аммо жон ато қилур.

Кўп киши ўзича ичади дори,
Доридан чиқади фалакка зори.

Мижозга бокмаган қомрон¹ бўлолмас,
Бир дори барчага дармон бўлолмас.

Барча дори дема дардимга дармон,
Билмай ичиб, чекма афсусу армон.

Қўлда дорим дея чиранма нодон,
Ажал келса кимни қўяди омон.

Оғир иллат эмас ўлимга нишон,
Енгил касал баъзан ўлади осон.

Одамзот аҳлининг жони табобат,
Дори-ю давонинг кони табобат.

¹ Қомрон – бахтиёр.

Дардга даво табибдан етар,
Рухга даво хабибдан¹ етар.

Шифохона ичра хамшира,
Жонинг учун асалу шира.

Кўлида бўлса ҳам бехисоб асал,
Ёкмаса, қандайин тузалсин касал.

Бешта ўғил эди хаками хозик,
Ота бевакт бўлди ажалга озик.

Ўғил эди бунда хакимлар боши,
Онанинг чикмади касалдан боши.

Бир дори бировга дармон бўлади,
Бошкага бир умр армон бўлади.

Нодон дори кўрса дархол чанг солар,
Мусаффо сувига ўзи ранг солар.

Хакимдан сирингни яширма зинхор,
Дорининг захарга айланмоғи бор.

Хакимдан ҳар киши сирни яширар,
Ўзининг дардини ўзи оширар.

Ҳар қандай дардники, Худо яратди,
Унинг ҳар бирига даво яратди.

Фанида бўлмаса агар кўр табиб,
Иллатнинг давосин топар ахтариб.

Сиххатинг бўлмаса дунё нимадир,
Мол ила давлату бино нимадир?

¹ Хабиб – яқин дўст.

Жарроҳ ҳақида

Жарроҳнинг тигидан айламагил хавф,
Баданга қадалса, келтиради наф.

Жаллод тиғи билан жонинг олади,
Жарроҳ тиғи билан дармон солади.

Жарроҳким, иллатли аъзони кесар,
Бошингда сиххатнинг шамоли эсар.

Миннатдор эрурмиз хозик жарроҳдан,
Бизларни чиқариб олади чоҳдан.

Жарроҳким, баданда тиғни юргизар,
Бизларни оёкка қайта турғизар.

Жарроҳким, сиххатдан оғиз очади,
Кўзларга тиг уриб, кўзни очади.

Равоч

Баҳорда далада етилса равоч,
Уни олқишлашга қучоғингни оч.
Ичак ярасига равочдир дори,
Яна иситмалар кетгуси бори.
Юзларингда мавжуд бўлса агар доғ,
Равочу сиркани сурка ўша чоғ.

Қатик

Умрим узун бўлсин десанг қатик ич,
Ақлим фузун бўлсин десанг қатик ич.
Аллоҳнинг кўп улуғ неъматини қатик,

Бандага беҳисоб раҳмати катик.
Нонинг пайдо бўлур хамиртурушдан,
Жонинг пайдо бўлур катикфурушдан.

Юрак

Аъзолар ичида энг аъло юрак,
Демак омон бўлсин аввало юрак.

Юрагинг тўхтаса, тўхтар ер юзи,
Демак юрак эрур оламнинг ўзи.

Олам одамзодни бирдак сиғдирар,
Оламу одамни юрак сиғдирар.

Уйқу ҳақида

Рухга ғаму офат қайғудан етар,
Жонга истироҳат уйқудан етар.

Уйқуси йўк ўликка ўхшар,
Юрак-бағри тиликка ўхшар.

Ҳоли хароб доимо ғамда,
Жон азоби уйқуси камда.

Уйқуси йўкларнинг жонини йўк де,
Ҳаётида шодлик онини йўк де.

Уйқу инсон учун энг улуғ неъмат,
Неъматлар ичида энг қутлуғ неъмат.

Тўйиб-тўйиб ухласа киши,
Батартибдир доимо иши.

Сафар ва саёҳат

Кимки қилса пиёда сафар,
Иллатлардан топади зафар.

Кимки юрса доим пиёда,
Умри бўлар унинг зиёда.

Отда ёки пиёда сафар,
Сиххат учун беради зафар.

Фароғатми, боққа кадам қўй,
Риёзатми, тоққа кадам қўй.

Сиххат учун ҳар куни бир бор,
Терла, бадан бўлгай беғубор.

Меҳнат билан тўксанг агар тер,
Ушбу теринг иллатларни ер.
Сув чиқарса киши теридан,
Ёмон хилтлар чиқар теридан.

Ўт-ўланлар чиқади ердан,
Ёмон хилтлар чиқади тердан.

Меҳнат билан бадан кулади,
Ётиш билан бадан сўлади.

Тозалик ҳақида

Агар киши кийинса тоза,
Тозалиги дилга дарвоза.

Покизалик бўлса баданда,
Иллат ривож олмайди танда.

Саломатлик покликка боғлик,
Пок баданда бўлади соғлик.

Иллатлардан сенда бўлса бок¹,
Баданингни тут ҳамиша пок.

Ҳоким бўлса кирлар терида,
Иллат бўлар ҳар бир ерида.

Тери узра бўлмасин яра,
Десанг, тери ҳолига қара.

Тоза ҳаво

Ёқимли хидларни сабо келтирар,
Сабо баъзан элга вабо келтирар.

Вабони келтирмоқ елга боғликдир,
Елни тоза тутмоқ элга боғликдир.

Тоза ҳаво сенга даво келтирар,
Ҳавони булғама, наво келтирар.

Ер тоза бўлмаса, ҳаво бузилар,
Ҳаво бузилдими, даво бузилар.

Димокқа гул хидин келтирар сабо,
Нопок ердан ўтса, келтирар вабо.

Тоза ҳаво жоннинг роҳати,
Ёмон ҳаво жоннинг офати.

Камтар бўлмоқ ҳаводан² создир,
Тоза ҳаво даводан создир.

¹ Бок — кўркув.

² Ҳаво — керилиш, манманлик.

Тоза ҳаво сиххат келтирар,
Ёмон ҳаво иллат келтирар.

Ҳаво бўлса мусаффо-ю пок,
Иллатлардан сенга нима бок.

Ҳаво бўлса серғубору чанг,
Сиххатингга солажақдир чанг.

Уйда бўлса хавонинг чангги,
Сиххат учун бошланар жангги.

Зўр кулфатлар жангдан келади,
Зўр иллатлар чангдан келади.

Очкўз одам нонгга чанг солар,
Нопок ҳаво жонгга чанг солар.

Ҳаво бўлса қайдаки бадбўй,
Қочмоқ учун тезликда от қўй.

Тоза бўлса қайдаки ҳаво,
Керак бўлмас дори-ю даво.

Ёмон ҳаво - вабо манбаи,
Тоза ҳаво - даво манбаи.

Чанг хаводан жафо етади,
Соф хаводан сафо етади.

Ҳаво бўлса тоза нафасдан,
Жон қутилар оғир қафасдан.

Тоза ҳаво жонга роҳатдир,
Бадбўй ҳаво жонга офатдир.

Соф хаводан олинган нафас,
Иллат учун бўлади кафас.

Жонга роҳат боғ ҳавосида,
Танга роҳат тоғ ҳавосида.

Қўпол сўздан араз етади,
Чанг хаводан мараз¹ етади.

Бадбўй ҳаво вабо келтирар,
Тоза ҳаво даво келтирар.

Тонгда тур-у хавони кўргин,
Жонинг учун давони кўргин.

Жисмоний машк – сиххатнинг ганжи²,
Ундан тугар иллатлар ранжи.

Риёзатдан³ бадан покланар,
Иллат бўлса бағри чокланар.

Риёзатда бўлгин сен доим,
Танда сиххат бўлади қоим⁴.

Машклар бўлса доим жисмоний,
Дард йўк арзий ва на осмоний⁵.

¹ Мараз – касаллик.

² Ганж - ҳазина.

³ Риёзат – бадантарбия.

⁴ Қоим- доимий турувчи.

⁵ Ер ва осмондан келадиган касалликлар.

Риёзатдан ким тортса ранжни,
Сиххат тўла топади ганжни.

Ҳаловатлар бўлади ганжда,
Сиххат эса чекилган ранжда.

Ҳаммом ҳақида

Сиххат учун бўлсанг хиромда,
Бўлиб тургин тез-тез ҳаммомда.

Ҳаммом ичра танинг пок бўлгай,
Иллатлардан нечук бок бўлгай.

Хўп терласа ҳаммомда киши,
Унда бўлмас иллат ташвиши.

Танга етса ҳаммомнинг буғи,
Кўтарилар омонлик туғи¹.

Мўътадиллик ҳақида

Мўътадиллик бўлсин шиоринг,
Қишинг кетиб, келар баҳоринг.

Мўътадиллик бўлса кишида,
Нуксони кам бўлар ишида.

Хилтлар бўлса мўътадил танда,
Ҳеч бир иллат бўлмас баданда.

Бадан ичра бузилса меъёр,
Дард тортмоққа бўлавер тайёр.

¹ Туғ — байроқ.

Ароқ

Захар ароқ бир кун томокни йиртар,
Бадбўй хиди хушбўй димокни йиртар.

Хар ким қўйган бўлса арокка ружу,
Қўйган бўлур барча фироқка¹ ружу.

Севганинг бўлса гар «уммул хабоис»²,
Сени кулатмокка бўлади боис.

Кашандалик

Кимки тамакига кашанда бўлгай,
Кўп оғир иллатлар ўшанда бўлгай.

Ўпкангга тинимсиз тўлганда тутун,
Айтгин-чи, бу ўпка қоларми бутун?

Ҳар кимнинг бурнидан тутуни чиқар,
Танидан сиххатнинг бутуни чиқар.

Тутунни тинимсиз ўпкага тортди,
Бўйнига иллатнинг юкини ортди.

Чекиши тундан то сахарга етди,
Охири вужуди сахарга етди.

Уйқудан уйғониб, чекар сахарлар,
Билмас, ўз вужудин ўзи сахарлар.

Кашанда ўпкаси бўлади парча,
Йўталидан уни танийди барча.

¹ *Фироқ* — айрилиқ.

² *Уммул хабоис* — қабихликларнинг онаси (ҳадиси шарифга ишора).

Жиянга яхшилик килди амаки,
Ўргатган нарсаси бўлди тамаки.

ҲАКИМ КИРМОНИЙНИНГ
«Бах ул-хавосс» («Хосиятлар денгизи»)
китобидан шеърӣ таржималар

Заъфарон

Ибн Сино дейди, роҳат заъфарон,
Рухга қувват берар, қилади шодон.
Меъёрдан ортикча ейилса агар,
Одамни кулдиарар, охир ўлдиарар.

Дўлана

Дискуридус дейди, агар дўлана,
Меъдага куч берар ейилса яна.
Бироқ корин учун қабзияти бор,
Ичингни котирар азияти бор.

Шакар

Шакардан ичилса сув билан агар,
Қорину ичакни мулойим қилар.
Буйрагу ковуққа фойдаси бордир,
Меъда учун яна фойдаси ёрдир.
Ундан яна бироз суртилса кўзга,
Кўзга жило бериб, қилади ўзга.
Хўл-иссиқ экандир шакар мижози,
Меъдаю жигарга даволар сози.
Жигарнинг ичида бўлса тиқилма,
Шакардан егин-у дарддан йиқилма.
Бодом ёғи билан ейилса шакар,
Қўланж иллатини ичакдан тўкар.
Шакарни қўй ёғи ё сигир ёғи,

Бирла ич, сийдигинг тутилган чоғи.
Закариё сўзи бунда битилган,
Унинг фикрлари айтиб кетилган.
Дейди, нафас йўлин созлайди шакар,
Ўпка бирла нафас йўлин юмшатар.
Янгиси бўлади хўл-иссик мижоз,
Эскисига курук-иссиклик хамроз.

Тошбақа

Ховлида сайр этиб юрган тошбақа,
Айт ўзинг, тошмисан ва ёки бақа.
Курукда гохида ҳаёт курарсан,
Гохида денгизда сузиб юрарсан.
Ибн Сино дейди, тухуминг ҳар он,
Бола еса, йўтал колур шу замон.

Кунжут

Нафас сиқишига фойдадир кунжут,
Бу дардда кунжутнинг этагидан тут.
Шайх дейди, иштаха кесади бироқ,
Иштахаси йўқлар юрсинлар узок.
Баргини қайнатб агар ҳар аёл,
Соч ювса, ўсади, сочи баркамол.

Бедана

Бошимда сайраган жонон бедана,
Гўштингда не хислат, танангда яна?
Дейди, гўштим мени кўп мўъгадилдир,
Мижози иссикқа бироз мойилдир.
Товуқнинг гўштига яқиндир бироқ,
Яхши овкат бўлар ейилгани чок.
Соғлом кишиларга бўлади мижоз,
Озгин кишиларга еса яна соз.

Сумбул

Сумбулга сен учун бўлса иштиёк,
Келгил, унинг бироз вужудига бок.
Курук-иссик бўлар унинг мижози,
Тиқилма очишда дорилар сози.
Меъдаю жигарга қувват бахш этар,
Барча аъзоларга иссиқлик етар.
Сумбулким, айниқса, гўштли истиско,
Бағрига бўлади ажойиб даво.

Маккаи сано

Аллоҳнинг мадҳига айтиб санони,
Энди баён қилай, недир, санони.
Санодан қувилар тандаги балғам,
Сафро-ю савдодан қолмас асло ғам.
Савдодан кишида туғилса васвос,
Васвосни ҳайдашга даво эрур хос.
Юракка давоси кўп қавий¹ эрур,
Қуввати йўқларга муқаввий² эрур.
Туйиб ичилгандан кайнатмаси соз,
Уч дирам ичишдан айлагин оғоз³.

Сут

Ичар бўлсанг агар сен ҳар куни сут,
Расул сўзларини, кел, ёдингда тут.
Расул деди, сутни ихтиёр этинг,
Сут ичиб, кўнгилни бахтга ёр этинг.
Меърож кечасида, деди, уч кадах,
Келтириб қўйдилар менга тах-батах.

¹ Қавий – кучли.

² Муқаввий – қувват берувчи.

³ Оғоз қилмоқ – бошламоқ

Қадахнинг бирида сут тайёр эди,
Бирининг ичида шароб бор эди.
Бирининг ичида тўла эди сув,
Қилдилар бу учни менга рўбару.
Бу учта қадахга бокканда зинхор,
Улардан мен сутни қилдим ихтиёр.
Яна дедиларким, қачон ичсанг сут,
Мана бу дуони хотирингда тут.
Дегин: «Аллоҳумма борик лана фийх,
Ва зидна минху»дегил сен сарих.
Асал била сутни ичса ҳар киши,
Ички яралардан кетар ташвиши.
Новвот билан агар яна ичса сут,
Ранги бамисоли бўлади ёқут.
Гўшти кўпаяди, бўлади семиз,
Кўтир, қичимадан қолмас асло из.
Эрлик қувватини оширар яна,
Хотира қуввати қилар тантана.

Гўшт

Гўшлар борасида Расули ақрам,
Бизга ҳадис нисор қилди мухтарам.
Гўштни қилса киши ўзига ҳаром,
Дедилар, емаса гўшлардан мудом,
Ўзича ҳар гўштни оғзига олмас,
Албатта ул одам, бил, мендан эмас.
Гўштни ҳадя учун келтирса киши,
Ҳақ эди Расулнинг қабул қилиши.
Гўшт емоққа кимки айласа даъват,
Расулуллоҳ қилар эрди марҳамат.
Расул деди, гўштким, икки жаҳонда,
«Саййид ут-таом»дир¹ ҳар азиз хонда.

¹ Саййид ут-таом - овқатларнинг улуги.

Деди, қирк кун киши бу гўштан эмас,
Ақлу хуши уни бўлажакдир паст.
Ёки қирк кун еса пайдарпай ундан,
Ақли заиф бўлар уни кун-кундан.
Расулulloҳ деди, набийдан бири,
Қувватдан айрилиб, қолмай тадбири,
Аллоҳга ҳолидан қилди шикоят,
Аллоҳ уни йўлга қилди хидоят.
Гўшни сутда пишир, қилгин ҳаракат,
Егин, қувват берар, бордир баракат.

БЕШИНЧИ БОҒ ОВҚАТЛАР ҲАҚИДА

Таъм билиш

Шодлик завки дилда билинар,
Таом завки тилда билинар.

Рухиятнинг чарчови дилда,
Мазаларнинг ўлчови тилда.

Дилдагини дилинг сезади,
Мазаларни тилинг сезади.

Дил қуввати азани билар,
Тил қуввати мазани билар.

Сомса

Сомса бўлар хақиқий сомса,
Думба ёғи ичидан томса.

Сомса есанг, сомсадан мурод,
Пиёз эмас, эй одамизод.

Сомса иссиқ бўлса сомсадир,
Думба ёкка тўлса сомсадир.

Иссиқ сомса нафсни ўлдирар,
Думба ёғи завкка тўлдирар.

Милтиқ азиз сумбаси билан,
Сомса лазиз думбаси билан.

Манти

Овқатларинг ичида манти,
Энг азизу лазизу танти.

Манти келса, ичида кийма,
Иштахангни бир лаҳза тийма.

Чиқиб турса мантининг буғи,
Кўтарилар иштаҳа туғи.

Совуқ кучи қишда билинар,
Манти кучи тишда билинар.

Манти келса, дегил, ману ту¹,
Ана лака ғуломан кунту².

Манти келса, тугайди сўзлар,
Тикилади мантига кўзлар.

Манти келса, тўхгайди калом,
Барча бўлар мантига ғулом.

Шўрва

Этни кучи этда билинар,
Шўрва кучи бетда билинар.

Пайдо бўлса ҳар онда шўрва,
Қўлда бўлсин нон тўла тўрва.

Сеҳр кучи шўрвада бордир,
Меҳр кучи тўрвада бордир.

¹ Ману ту – мен ва сен.

² Мен сенга ғулом бўламан.

Думба ёғи шўрва юзида,
Шодлик завки одам кўзида.

Палов

Ёндирар куч оловда бордир,
Қондирар куч паловда бордир.

Келса агар ўртага палов,
Эл ташланар бамисоли ёв.
Ўрик ўтин оловга зебдир,
Думба ёғи паловга зебдир.

Палов бўлса зирали создир,
Девзирали бўлса мумтоздир.

Қиш ўтмайди асло оловсиз,
Тура олмас ўзбек паловсиз.

Балиқ сувсиз тура олмагай,
Ўзбек ошсиз юра олмагай.

Дастурхонга тортилса палов,
Барча жонга тушади олов.

Қиш фаслининг олов шоҳидур,
Таомларнинг палов шоҳидур.

Тан яшнамас олов бўлмаса,
Дил яшнамас палов бўлмаса.

Иштаҳада пайдо бўлар куч,
Қўл-оёғин ёзганда гуруч.

Чиройига бағишлар чирой,
Гўшт олганда ош устидан жой.

Ўтиришлар жойи билан соз,
Палов келса чойи билан соз.

Тор жойда ўтириб еганингдан ош,
Кенг жойда ўтириб есанг яхши тош.

Сув келганда сойинг кенг бўлсин,
Ош келганда жойинг кенг бўлсин.

Нодон чойни қайнамай ютар,
Аҳмоқ ошни чайнамай ютар.

Ош келганда чойни танлагин,
Чойдан аввал жойни танлагин.

Ошу чой доимо, хамиша ҳамдам,
Биттаси бўлмаса, бири бўлар кам.

Норин

Дастурхонга қўйилса норин,
Норин чертар иштаҳа торин.

Келтирилса агар нориндан,
Сабр кетар барча қориндан.

Овқатларнинг норин норидир,
Иштаҳани чертар торидир.

Жудо бўлса бизлардан норин,
Қорин қилар Худонинг зорин.

Дилни тортар келин сеплари,
Элни тортар норин иплари.

Шовла

Эй, бикиллаб қайнаган шовла,
То тирикимиз жонларни овла.
Қозон ичра шовла бикиллар,
Қорин ичра нафс ликиллар.

Кўзларимнинг қора-ю оқи,
Шовла ичра солинган қоқи.

Ойдин тунда осон юришили,
Совуқ кунда шовла уришли.

Совиганда мижоз ҳолва е,
Совуқ кунда иссиқ шовла е.

Чучвара

Чучварадир асли жушбарра,
Еб тўймайсан уни минг қарра.

Чучваранинг жамолига бок,
Қийма тўла камолига бок.

Эшиқларни қувлар очади,
Чучварани сувлар очади.

Табиатнинг жамоли сувда,
Чучваранинг камоли сувда.

Чучваранинг чикди қулоғи,
Жонга етди лаззат булоғи.

Чучвараким, жамолин очар,
Оғизларнинг таноби қочар.

Увра (утра)

Маъно конин суврада кўрдим,
Лаззат конин уврада кўрдим.
Одамга бок, нонга чанг солар,
Уврага бок, жонга чанг солар.

Чучварани кўрганда увра,
Шодлигидан ўқиди сувра.

Чучвара-ю увра топишди,
Муҳаббати жонга ёпишди.

Лағмон

Уйда бўлса эшма лағмони,
Иштаханинг кулар кўрғони.

Чой мазаси кумфонда бордир,
Ош мазаси лағмонда бордир.

Лағмон қачон ўртага келар,
Бир иштаҳа тўрттага келар.

Иштаҳалар нонни овлағай,
Лағмон хиди жонни овлағай.

Анжир

Қаро анжир, қара, кародир,
Юрак учун кучли даводир.

Қуръонда номи бор, даводир анжир,
Дардларнинг пойига уради занжир.

Анжир васфи Қуръон ичида,
Уни еган дармон ичида.

Анор ва палов

Анорнинг донлари маржон бўлибди,
Маржон дема, танга у жон бўлибди.

Анор «кон»га тўлди, буни сезишди,
Бандидан узишди, роса эзишди.

Анорким, қўлларда саргардон бўлди,
Беҳад эзгилашдан бағри «қон» бўлди.

Паловдан ейишди, роса бўкишди,
Устига анорнинг «қон»ин тўкишди.

Одамким, палов еб, хўп ором олди,
Анорни «сўйди»-ю интиқом олди.

Анор еб, одамлар роса бўкдилар,
Ортидан анорнинг «қон»ин тўкдилар.

Керилма, шавкату шонинг тўкишар,
Анордек етилма, «қон»инг тўкишар.

Хом эди, анорнинг бошин силашди,
Етилгач, парчалаб, донин талашди.

Бус-бутун анорнинг донини тўкди,
Бу қандай қонхўрки, «қон»ини тўкди.

Паловнинг зийнати кирмон зираси,
Иштаҳа зийнати анор шираси.

Овкатга ошади одам рағбати,
Қўлда ҳозир бўлса анор шарбати.

Берахм лаззатнинг конини сўрди,
Анорга лаб қўйди, «кон»ини сўрди.

Узум

Лаззатли узумдан қон ҳосил бўлар,
Қон десам хатодир, жон ҳосил бўлар.

Қўнгилда юз берса таъбнинг хираси,
Дардинга даводир узум шираси.

Ҳаётдан орзу-ю армонни изла,
Узумдан дори-ю дармонни изла.

Боғ ичра лаззатни узумдан қидир,
Севги-ю иззатни кўзимдан қидир.

Одамнинг иззати сўзимда бўлар,
Ҳаётнинг лаззати узумда бўлар.

Нон

Иштаҳадан бугун банд кетди,
Нон қидириб Самарқанд кетди.

Қидирсанг сен лаззатнинг конин,
Қидир унда Самарқанд нонин.

Андижон нонини шу бугун қидир,
Самарқанд нонини туну кун қидир.

Лаззатга интилмоқ жонга ярашар,
Чиройга интилмоқ нонга ярашар.

Обинон иззати дилларда бордир,
Патир нон лаззати тилларда бордир.

Куёшга ўхшатиб ёпилади нон,
Чунки у куёшдек фазилатга кон.

Нондан танимизда дармон топар жон,
Демак баданларда жоннинг ўзи нон.

Сув

Оламу одамнинг ҳаётидир сув,
Замину замоннинг саботидир сув.

Сув билан жумлаи олам тирикдир,
Олам ичра бани Одам¹ тирикдир.

Марднинг химматини ўлчамок маҳол,
Сувнинг кимматини ўлчамок маҳол.

Сувнинг ҳар томчиси жон каби азиз,
Қатраси баданда кон каби азиз.

Сувни ҳаром қилган ярамас зотдир,
Аллоҳ қиёматда қарамас зотдир.

Сувни ифлослаган киши ифлосдир,
Сувни эъзозлаган ғамдан халосдир.

Оқар сувга ахлат супурган киши,
Соғ эмас, телбага ўхшар бу иши.

Сувни ифлослама қай кезде бўлгин,
Аллоҳ ғазабидан парҳезде бўлгин.

Тахоратда бордир сувнинг меъёри,
Меъёрдан оширган одамнинг хори.

¹ Бани Одам — Одам авлодлари.

Сув жонга орому танга хузурдир,
Сув рухга дармону кўзга сурурдир.

Сувни эъзозласанг раҳмат топасан,
Сувни ифлосласанг лаънат топасан.

Сув бўлмаса оламда жон йўк,
Не оламда, одамда жон йўк.

Чойхўр чойни сахар ичади,
Сув бўлмаса захар ичади.

Дилга офат қувдан етади,
Танга қувват сувдан етади.

Ўлим келса на сув, на сурув керак,
Жон берарда хатто томчи сув керак.

Тўй

Қандайин яхшидир ўзбекнинг тўйи,
Тўйдан келади шодликнинг бўйи¹.

Карнай овозидан қўнгил шод бўлар,
Уйланган онларинг дилда ёд бўлар.

Қулоққа чалинса карнай фарёди,
Эсингга келади куёвлик ёди.

Тўй ошининг ҳиди ўзгача,
Ошпазининг диди ўзгача.

Тўй ошидан дилларда завқдир,
Мазасидан тилларда завқдир.

¹ Бўй – ҳид.

Мош

Эхтиёт бўл, сен ейдиган мош,
Ўта кучли елгадир йўлдош.

Ел туғилар мошдан беҳазил,
Мош ер хўроз, юзлари кизил.

Мош еб, елга бой бўлар хўроз,
Мош туфайли гардани дароз¹.

Товук учун кучли бел керак,
Хўроз учун кучли ел керак.

Мош еган хўроздек гердаяберма,
Чираниб, сиххатни кўлингдан берма.

Ари ва дори

Аччиқ дорига бок, дардни даф қилар,
Ари нишига бок, баъзан наф қилар.

Аччиқ дори дардни хайдар кишидан,
Даво етар баъзан ари нишидан.

Асал ширин, аммо ари ниши бор,
Дори аччиқ, бироқ созлар иши бор.

Асал орзу қилсанг, аридан кўрма,
Сиххат орзу қилсанг, доридан кўрма.

Гулни ҳавас қилсанг, хоридан қочма,
Сиххат талаб қилсанг, доридан қочма.

¹ Гардан дароз – бўйни узун, гердайган.

Арининг нишиким, касалга етар,
Тузалиб, лаблари асалга етар.

Сафар ва саёҳат

Ғалабанг керакми, зафарга интил,
Сиххатинг керакми, сафарга интил.

Шодликнинг асоси зафарда бордир,
Сиххатнинг асоси сафарда бордир.

Сафардан риёзат ҳосил бўлади,
Беморлар сиххатга восил¹ бўлади.

Саёҳатдан асаб ором топади,
Юраклар яшнади, илҳом топади.

¹ *Восил – етишувчи.*

ОЛТИНЧИ БОҒ АЁЛ ВА ЭРКАК, ОТА ВА БОЛА ҲАҚИДА

Аёл

Аёл оиланинг асл гултожи,
Унга боғлик эрур хона ривожи.

Аёлким, олдингда хуш хиром қилар,
Жону жаҳонингни тамом ром қилар.

Аёллар бўлмаса бу дунё хаёл,
Хаёл билан эса яшамоқ маҳол.

Аёл билан дунё обод бўлади,
У билан ғамларинг барбод бўлади.

Аёл бўлар экан эр билан ҳамдам,
Дунё яшаради, ер юзи кўркам.

Аёлни эъзозланг, дедилар Набий,
Бунга амал қилмас одамдир ғабий¹.

Хотин бўлса созу яна дилором,
Дўзахнинг олови сенгадир харом.

Яхши аёл эрни соз этар,
Ғуноҳларни демак оз этар.

Эрни рози этса хар аёл,
Дўзах ўтин қилмасин хаёл.

Яхши кўзда хотинга боккин,
Ўлсанг ўл-у валекин ёккин.

¹Ғабий - ярамас

Кимки қилса хотинни эъзоз,
Унда бўлар дунё ғами оз.

Кимки қилса хотинни рози,
Тинчлик эрур унинг ҳамрози.

Пайғамбарким, улуғ зот эди,
Ёмон сўзлаш унга ёт эди.

Ширин сўзлаш аёлга, эй хос,
Пайғамбардан биз учун мерос.

Аёл киши умр йўлдошинг,
Урсанг, ғамдан чикмагай бошинг.

Оилада аёлдир гулинг,
Гулга қаттиқ тегмасин кўлинг.

Гулга қара, гулинг бўлади,
Кулиб бокқин, «қулинг» бўлади.

Аёл кўзин тўлдирсанг ёшга,
Меҳри кетар, айланар тошга.

Эру хотин бўлсалар ахил,
Юзлари ҳеч бўлмагай заҳил.

Эру хотин бўлсалар ҳамдам,
Шодлиги кўп, ғами бўлар кам.

Даъво қилса устунлик аёл,
Бахти барбод, оила завол.

Хипча белли аёл идрок эгаси,
Ҳар уйнинг севимли эрка бекаси.

Аёл семирдими, кетар чиройи,
Хуснини бузади гўшт ила мойи.

Хипча бўлса аёл хусни ортади,
Семирган аёлни замин тортади.

Аёл бўлмок керак чаккону чаптаст,
Аммо семирганда булар бўлар паст.

Қайнона ва келин

Бошинга кўтаргин қайнабувини,
Оёкка қуйиб бер хатто сувини.

Қайнонани дема, будир қайнона,
Қайнонамас, балки сенгадир она.

Жойига қўйилса келин иззати,
Беминнат кўпаяр унинг хизмати.

Қизини унутиб баъзи бир қуда,
Хабар олмас, ётар боши парқуда.

Кийиниш

Дид билан кийинган бойдек кўринар,
Юлдуз бўлса ҳамки ойдек кўринар.

Кийса киши баданига мос,
Кўринади улуғларга хос.

Танда либос одамни очар,
Дидсиз бўлса, одамлар қочар.

Янги кийма, тоза либос кий,
Ҳайвон бўлма, одамга хос кий.

Эр олдида хар қандай аёл,
Минг ясанса мумкин-у ҳалол.

Оро бериб, аёл ўзига,
Ташланмасин ётлар кўзига.

Аёл киши кийса агар тор,
Номахрамлар ўқиға дучор.

Кийса аёл ярим яланғоч,
Тездагина бу аёлдан қоч.

Ўзига мос кийинса аёл,
Дилда хурмат уйғонар дарҳол.

Кетса агар аёлдан ҳаё,
Ўзгани ҳам қилар беҳаё.

Кимда ақл бўлса уқади,
Ёмон феъллар тезда юқади.

Кияр бўлсанг харқачон либос,
Либос кийгин миллатингга хос.

Кийимда бор ўзбек удуми,
Бўлма ўзга миллатнинг думи.

Кимлигингни айтар либосинг,
Кимсан ўзи, кимда ихлосинг.

Либос қилар аҳволинг баён,
Либосингдан кимлигинг аён.

Ота ва бола

Кеча бола эдим, бугун отаман,
Болалар бахтини ўйлаб ётаман.

Отам мени ўйлар, мен-чи, боламини,
Олиб берай дейман хатто оламини.

Отанинг хоҳиши хоҳишинг бўлсин,
Ёзу кuzинг бўлсин, хоҳ кишинг бўлсин.

Нимаики топсанг хонадонники,
Билиб қўйгин аввал онажонники.

Фарзанд топган барча давлату бойлик,
Ота-онаники бўлса – чиройлик.

ЕТТИНЧИ БОҒ ОЛИМ, ИЛМ ВА КИТОБ ҲАҚИДА

Олим ва илм

Уламо аҳлининг гадоси бўлгин,
Авлиё аҳлининг фидоси бўлгин.

Олим киши элга қуёш бўлади,
Қўрқинчли йўлларда йўлдош бўлади.

Ёмон йўлни элга золим кўрсатар,
Ҳақиқат йўлини олим кўрсатар.

Садафлар бўлмаса дур ҳам бўлмасди,
Олимлар бўлмаса нур ҳам бўлмасди.

Ер юзи қуёшдан олар ёруғ нур,
Дил кўзи уламо аҳлидин хузур.

Ким илм ўқирни қилса муддао,
Денгизда баликлар қилади дуо.

Илм ўқиш учун ким бўлса равон,
Бошига фаришта бўлар соябон.

Қуръонда Ҳакнинг бор зўр инояти,
«Робби, зидний илман»¹ келди ояти.

Илм бўлса хилм² ҳам керак,
Ҳилм бўлса илм ҳам керак.

Илми бўлса, бўлмаса хилми,
Фойдасиздир хилмсиз илми.

¹ «Аллоҳим, илмимни зиёда қил» оятига ишора.

² Хилм — ҳалимлик, мулоҳимлик.

Яхши олим хилмга кондир,
Хилмга кон илмга кондир.

Дарёга шунғисанг дурга етасан,
Илмга шунғисанг нурга етасан.

Ким илм ахлидир нур йиғмоқ иши,
Сўзлар денгизидан дур йиғмоқ иши.

Қуёш нури олам юзин ёритар,
Илм нури ақл кўзин ёритар.

Олим бўлсанг оринг ҳам бўлсин,
Илтифотдан боринг ҳам бўлсин.

Олимман деб керилаверма,
Кибр ёмон, берилаверма.

Манманликка берилган олим,
Икки дунё ўзига золим.

Олим бўлсанг амал ҳам керак,
Кибр учун қамал ҳам керак.

Олим бўлса, бўлса беамал,
Демак илми эмас мукамал.

Айтганини қилса ҳар олим,
Ўша олим, ўзгаси золим.

Олим бошлар элини нурга,
Тўлдиради қулоқни дурга.

Китоб

Китобга юз қўйсанг, ақл беради,
Ибратли ҳикмату нақл беради.

Кўплар китоб ўкиб, доно бўлдилар,
Қалбу онги тўла маъно бўлдилар.

Китобда салафлар акли мавжуддир,
Илмлар хақида нақли мавжуддир.

Улуғ нур таъсири офтобди мавжуд,
Кўҳна тарих сири китобда мавжуд.

Китобким, тарихни баён қилади,
Яширин сирларни аён қилади.

Нурга ташна бўлсанг, офтобга юзлан,
Дурга ташна бўлсанг, китобга юзлан.

Китобким, тилларда номи китобдир,
Аслида эл учун нурли офтобдир.

Оламдан кўз юмиб кетар мусанниф¹,
Мусанниф тилидан гапирар тасниф².

Олим ўлар, аммо қолар китоби,
Қулоқдан кетмайди демак хитоби.

Олим ўлар, аммо дили қолади,
Ёзган китоблари — тили қолади.

¹ Мусанниф — китоб ёзувчи олим.

² Тасниф — ёзилган китоб.

Олим китоб ёзар, минг йилни кўзлар,
Ўзи ўлар, аммо китоби сўзлар.

Ҳавони софламоқ елнинг бурчидир,
Китобни сақламоқ элнинг бурчидир.

Қўлёзмалар

Боболарнинг ёзма мероси,
Кўзимизнинг оқу кароси.

Қўлёздама дурлар яширин,
Замирида нурлар яширин.

Қўлёздама нурни кўраман,
Сафҳасида хурни кўраман.

Энг қадмимий қўлёзма-Қуръон,
Уни битган Ҳазрати Усмон.

Илмгоҳда¹ бордир бир Қуръон,
Ўн асрдан ошолган довон.

Демак Қуръон минг ёшга тенгдир,
Қиммати ҳам минг бошга тенгдир.

Ҳар кишиким, китоб ёзади,
Нина билан қудук қазади.

¹ ЎзР ФА Шарқишунослик институтида бундан минг йил аввал куфий хатида кўчирилган Қуръон сақланмоқда.

САККИЗИНЧИ БОҒ ОДОБ -АХЛОҚ ҲАҚИДА

Одоб

Кеча-кундуз ўқи китоб дарсини,
Бирок аввал ўқи одоб дарсини.

Оламнинг яшнаши офтобга боғлиқ,
Одамнинг яшнаши одобга боғлиқ.

Олам хароб бўлар офтоб бўлмаса,
Одам хароб бўлар одоб бўлмаса.

Ҳар кимнинг бўлса гар кўркам одоби,
Одоби йўл узра бўлар офтоби.

Ҳар кимда одоб йўқ, унда жон йўқдир,
Маъдан топай дейди, аммо кон йўқдир.

Одобли кишининг бўлмас ташвиши,
Одобсиз кишини севмас ҳеч киши.

Журъат одам учун тахтни келтирар,
Адаб одам учун бахтни келтирар.

Одоб одам учун бамисоли тож,
Одобдан ишлари олади ривож.

Одобсиз ҳечқачон бахтиёр бўлмас,
Бахтга ёр бўлай дер, бахти ёр бўлмас.

Беадаб ҳаёти сароб бўлади,
Кулфатдан бир куни хароб бўлади.

Одоб ўрган, умринг хароб бўлмасин,
Бу дунё деганинг сароб бўлмасин.

Салом одоби

Буюк бир хикмат бор калом¹ ичида,
Ундан хам зўрроғи салом ичида.

Салом билан диллар дилга боғланар,
Салом билан тиллар тилга боғланар.

Ўзаро дўстликнинг асоси салом,
Одамлик белгисин расоси салом.

Саломда бор хикмат оламда йўқдир,
Васфига мос қувват қаламда йўқдир.

Салом десанг диллар эриб кетади,
Муҳаббатни сенга бериб кетади.

Аллохнинг чиройли исмидир «Салом»,
Муроду мақсаднинг жисмиидир салом.

Салом десанг диллар завкка тўлади,
Салом десанг олам шавкка тўлади.

Саломдан манманлик узок кетади,
Душманнинг кўлидан тузок кетади.

Саломи йўқларнинг одоби йўқдир,
Қалбида «Салом»нинг офтоби йўқдир.

Тилда доим ширин каломинг бўлсин,
Каломингда: аввал саломинг бўлсин.

Саломсиз мақсадни кўзлама асло,
Салом бермай туриб сўзлама асло.

¹ Калом – сўз.

Адабли саломни асло тарк қилмас,
Адабсиз бу сўзни асло дарк¹ қилмас.

Манманни қараки, салом деёлмас,
Одамга бир ширин калом деёлмас.

Бахилга бокқинки, ороми йўқдир,
Бухлидан хаттоки саломи йўқдир.

Ахволинг каломинг билан ўлчанур,
Одобинг саломинг билан ўлчанур.

Обрўй топай десанг саломни кўп қил,
Танбиҳ топай десанг каломни кўп қил.

¹ Дарк қилмоқ — тушунмоқ.

ТЎҚҚИЗИНЧИ БОҒ ЁҚИМСИЗ ХУЛҚЛАР ҲАҚИДА

Гумон ва игво

Ҳар кимнинг сўзида бўлса кўп гумон,
Гумондан ёмонлик етар бегумон.

Ҳар киши дунёда бўлса чақимчи,
Унга лойиқ эрур тўтилмақ қамчи.

Иғвогар ҳамиша игво қилади,
Ёлғонни тўқийди, фавфо қилади.

Иғвогар битта-ю битта игвоси,
Кўпларни танг қилур бироқ фавфоси.

Ҳасад

Ўрмонни ларзага солади асад¹,
Дунёни ларзага солади ҳасад.

Ҳасад куйдиради бир бутун элни,
Ғафлатда колдириб, синдирар белни.

Бошга балоларни ёғдирар ҳасад,
Элни тўғри йўлдан оғдирар ҳасад.

Ҳасадчи ҳасадда ёнган замонда,
Ҳасади ўзини қўймас омонда.

Ҳасадчи бўлмаса ваҳший бир асад,
Аллоҳ демас эди чун «изо ҳасад»².

¹ Асад – шер.

² Қуръондаги 113 сурага ишора.

Аллоҳ деди ҳосид¹ учун қўйиб садд²:
«Ва мин шарри 'ҳосидин изо ҳасад».

Бахил ҳақида

Бахилдан қоч, бахил иши бакормас,
Дерларки, бахилнинг бағри кўкармас.

Бахилда бўлмагай асло орият,
Сенинг хор бўлмоғинг қилади ният.

Қайдаким, яхшилик ялови чиқар,
Бахилнинг ўша он олови чиқар.

Яхшига мадаккор доим Аллоҳдир,
Ҳадисга бок, бахил «адувуллоҳ»дир³.

Сахийнинг қалбидан моҳи чиқади,
Бахилнинг бағридан охи чиқади.

Очкўзлик ҳақида

Очкўзким, молини элдан аягай,
Ўзини роҳатбахш елдан аягай.

Рўбару келганда ногаҳон очкўз,
Очкўзнинг ҳолига муносиб оч кўз.

Сахийнинг эл учун чиққанда оши,
Бахилнинг кўзидан чиқади ёши.

Пайдо бўлса агар қайси жойда оч,
Вақтингни ўтказма, ўша жойдан қоч.

¹ *Ҳосид* – ҳасадчи.

² *Садд* – тўсиқ, девор.

³ «Бахил Аллоҳнинг душманидир» деган ҳадисга ишора.

Ёлғончилик ҳақида

Ёлғонни ташлагин, ташлагин, ўғул,
Ёлғонинг бўлади бир кун қўлга ғул⁴.

Расул деди, ёлғон гапирса киши,
Иймонни қирқади бу қилган иши.

Ёлғонни гапириб, қилинган алдов,
Ёлғончининг ўзи учун қаттиқ ёв.

Алдовдан ҳеч киши топмаган омон,
Кунни келиб бўлар ҳоли кўп ёмон.

Ёлғону алдовнинг сири фош бўлар,
Ўзининг бошига тушар тош бўлар.

Оила ободдир доим тўғридан,
Ким ҳам наф кўргандир, айтинг, ўғридан.

Бошга қилич келса гапиргин тўғри,
Дунёда фароғат кўрганми ўғри.

Ҳар кимки тўғридир, ҳаётда ўзар,
Ҳар кимки ўғридир, ғурбатда тўзар.

⁴ Ғул — занжир.

ЎНИНЧИ БОҒ РУҲИЙ ҲОЛАТЛАР ҲАҚИДА

Ақл

Тана ичра ақл улўғ бир машғал,
Ақл билан бўлур барча мушкил хал.

Рухингга эҳтиром нақдан етар,
Жонингга эҳтиром ақлдан етар.

Ақлинг бўлса олам сеники,
Элу юрту одам сеники.

Кўп эшитсанг нақл кўпаяр,
Кўп ўқисанг ақл кўпаяр.

Ақлинг бўлса ҳаётинг создир,
Рохатинг кўп, кулфатинг оздир.

Шайтон ҳақида

Кимки ибодатга бошини эгар,
Бу иши Шайтонга тош бўлиб тегар.

Кимки «аъувзу»га оғзини очар,
Шайтон ожиз бўлиб, ёнидан қочар.

Аллох учун кўздан тўксанг қатра ёш,
Ҳар бир қатра ёшинг Шайтон учун тош.

Шайтон кеча-кундуз ёнингда тикдир,
Буни сезмаганнинг қалби ўликдир.

Шайтон кеча-кундуз йил ила ойлар,
Сени чалғитмоққа фурсатни пойлар.

Жинлар ҳақида

Жиннинг иши шудир, жинни қилади,
Асал бўлсанг, сени шинни қилади.

Аллоҳим, раҳм қил, жиндан асрагин,
Тилагим чин эрур, чиндан асрагин.

Акамни ҳақ йўлдан оздирди жинлар,
Қуллик достонини ёздирди жинлар.

Акамга жин келди, бўлиб фаришта,
Алдов билан солди бўйнига ришта.

Жинлар сўзи акам учун гул бўлди,
Гулга қўл чўзди-ю акам қул бўлди.

Ўлим ва ажал

Ажал етган чўлда ўлади,
Умри битган йўлда ўлади.

Барча ишга топдилар чора,
Ўлим келса, барча бечора.

Ўлим элда энг оғир қулфат,
Барчага у бўлади «улфат».

Ўлим келса айлама фарёд,
Улуғ Шохни дилда айла ёд.

Мусиқа ва кўшиқ

Туну кун эшитсанг агар мусиқа,
Фикру хаёлларинг бўлади сийка.

Мусика руҳингни хаддан оширар,
Ва ёки хаддидан пастга туширар.

Қўшиқ - одам учун илҳом булоғи,
Унга мунтазирдир жонлар қулоғи.

Қўшиқдан кўнгилда нур пайдо бўлур,
Кўнгилнинг қаърида дур пайдо бўлур.

Овозким, чиройли, ёкимли, создир,
Эшитган кишининг қалбида ёздир.

Ширали ҳар овоз ажойибу соз,
Ярим давлат эрур чиройли овоз.

Қуръонни ўқиса хофизи Қуръон,
Илоҳий бир файз бўлар намоён.

Овозким, асабни тирнаб, қилса хор,
Эшак ханграшидан нима фарқи бор.

Назар топиш

Эл назари - Худо назари,
Топгин элни, кимё назари.

Қолмас эса киши назардан,
Омон бўлар барча ҳазардан.

Ёмон назар одамни эгар,
Эл назари ўк каби тегар.

Яхши назар кимиё¹ каби,
Қуввати бор мўмиё каби.

¹ Кимиё – ёшартирадиган ва оғир касалликлардан асрайдиган дори.

Ҳар ким топса элидан назар,
Ушбу назар ҳаётин безар.

Кимнинг ёмон назари тушар,
Бошга бир кун зарари тушар.

Хотиржамлик

Дунёда ҳар киши бўлса хотиржам,
Иши ривож олар, нуқсонлари кам.

Одамким, дунёда хотиржам бўлар,
Дилда ғубори йўк, юз кўркам бўлар.

Дунё аро бўлсанг агар хотиржам,
Асабинг жойида, кайғуларинг кам.

ЎНБИРИНЧИ БОҒ ТУРЛИ МАСАЛАЛАР ҲАҚИДА

Қуръон ва тажвид

– Қуръонни ўқиса агар зўр кори,
Эригай хатоки тоғларнинг кори.

Қуръонни ўқиса хофизи Қуръон,
Фаришталар тушар бари ер томон.

Қироат кўнгилга сурур бахш этар,
Инсонга маънавий ғурур бахш этар.

Тажвид ила агар ўқиса хофиз,
Овози бўлади жонларга нофиз¹.

Тажвидли кишига кучоғингни оч,
Тажвидсиз кишидан тура солу қоч.

Тажвид – кироатга қоида эрур,
Билмасанг, ундан не фоида эрур.

Қанотинг бўлса гар парвоз ҳам керак,
Қуръонни ёдласанг, овоз ҳам керак.

Тошу тарози ҳақида

Бўлсин десанг мендан Худойим рози,
Тўғри бўлсин сенда тошу тарози.

Тошу тарозини ҳар кимки бузар,
Аллоҳ ундан раҳм ипини узар.

¹ Нофиз – таъсир қилувчи.

Ҳар ким тарозидан урса молини,
Охиратда кўрар забун холини.

Кимки тарозини енгил тортадур,
Гуноҳни елкага беҳад ортадур.

Жаннат боғларини айласанг орзу,
Сенда тўғри бўлсин тошу тарозу.

Топаи десанг агар савоб ё гуноҳ,
Тарозидан қидир буларни, эй моҳ.

Кимда тўғри бўлса агар тарози,
Ундан элу юрти, Худодир рози.

Тошу тарозини тўғри қўй доим,
Қуръонда, тўғри қўй, деди Худойим.

Кимнинг тани бўлса азобдан ларзон,
Молини бозорда сотади арзон.

Тўғри қилса олди-сотдини киши,
Азобдан бўлмагай асло ташвиши.

Бозорлар ҳақида

Бозор ҳар шаҳарнинг асл гултожи,
Бозордан билинар юртнинг ривожи.

Қайдаким, элу юрт бозори бордир,
Ичида роҳату озори бордир.

Хилма-хил бўлади ҳаётда бозор,
Кимга роҳат етар, кимгадир озор.

Бозорга ҳар киши қадам қўйган кез,
Расул деди, унга кириб чиксин тез.

Бозорга борганлар то имкон қадар,
Ёки алданади ва ёки алдар.

Ҳаж ва ҳожи

Соф инсон хақиқий ҳожи бўлади,
Одамлар бошининг тожи бўлади.

Ҳажга бординг, қабул бўлса ҳожисан,
Аллоҳ учун макбул бўлса ҳожисан.

Кўп киши йўл юриб бордилар ҳажга,
Тузалмай, тушдилар афъоли кажга¹.

Кўплар Каъба бориб, ҳажни ҳаж этди,
Қайтдилар, барибир феълни каж этди.

Эгри ҳажга борди, қўлга тушмади,
Қайтиб келди, вале йўлга тушмади.

Номард ҳажга борди, савоб топмади,
Кўнгли эриб, кўзда бир об² топмади.

Чин қардош ҳечқачон ётга айланмас,
Эшак ҳажга борар, отга айланмас.

Аллоҳ қалбингдадир

Ҳиммату сахони каждан кидирма,
Аллоҳ қалбингдадир, ҳаждан кидирма.

¹ Афъоли каж - эгри феъллар.

² Об - сув, кўз ёши.

Нима топсанг агар тилдан топарсан,
Аллоҳни кидирсанг дилдан топарсан.

Кимлигинг билдирар нарса тилингдир,
Аллоҳнинг ўтирар жойи дилингдир.

Яхши-ю ёмонни тилдан топдилар.
Аллоҳни кидириб, дилдан топдилар.

Мазҳаб ҳақида

Мазҳабимиз Имоми Аъзам,
Барча йўлдан эрур муъаззам.

Мазҳабингни унутма асло,
Ўзга йўлни пеш тутма асло.

Мазҳабидан кечган хар инсон,
Тўғри йўлдан озади осон.

Хар ким тутса мазҳаб йўлини,
Банд килмайди хато қўлини.

Мазҳабидан қайтса хар инсон,
Бағри бўлар оқибатда қон.

Хар кимсада мазҳаб бузилар,
Тўғри йўлнинг ипи узилар.

Мазҳабимиз эрур ханафи(й),
То Қиёмат етади нафи.

Мазҳабидан ким ўгирса юз,
Жигарига сепилади туз.

Тарихга бок, машъум эътизол¹,
Насибаси бўлди улуғ золл².

Эл ҳақида

Элга боксанг, сенга эл бўлар,
Барча ишинг, йўкса ел бўлар.

Хуш кўрмаса сени хур элинг,
Синажакдир охир зўр белинг.

Менсимаса хар ким элини,
Эл чиқарар бир кун белини.

Ажралса хар ким элидан,
Қувват кетар унинг белидан.

Эл розидир – розидир Худо,
Ишларингга козидир Худо.

Бўлсин десанг Худойим рози,
Ўз элингни қилма норози.

Амал соҳиблари ҳақида

Кимки бўлса амал соҳиби,
Адл этмаса, у хинд роҳиби.

Амалдорда бўлмаса адл,
Дема уни соҳиби фазл.

Амалдорким, бўлмаса вазмин,
Ундан кутма каромат рамзин.

¹ Йўлдан адашган мўътазила маъхаби назарда тутилмоқда.

² Золл – адашувчи, залолатга тушувчи.

Фазилатни заминдан кидир,
Яхшилиқни вазминдан кидир.

Ким хақиқий бўлса амалдор,
Халқни дея юраги бедор.

Ховликмадан чиқмас амалдор,
Чикса хамки насибаси дор.

Амалдорким, бўлса порахўр,
Аллоҳ қилар икки кўзин кўр.

Чин амалдор элнинг бахтидир,
Мамлакатнинг тожу тахтидир.

Одил бўлса амалдор киши,
Бошидадир элнинг ташвиши.

Халққа раҳм қилмаса омил¹,
Гуноҳларга бўлади хомил².

Чин амалдор жондан кечади,
Эл деб ошу нондан кечади.

Амалдорким, эътиқоди йўқ,
Аллоҳ учун инкёди³ йўқ.

Амалдорким, юрт обод қилур,
Халқ дилида доим ёд қилур.

Аллоҳ сенга берибди амал,
Амалингни қилгин муқаммал.

Амал эмас бойлик тўпламок,
Балки халқ деб заҳар хўпламок.

¹ Омил — амалдор.

² Хомил — кўтариб юрвчи.

³ Инкёд — бўйсунмиш, эгилиш.

ЎНИККИНЧИ БОҒ ДЕҲҚОНЧИЛИК ҲАҚИДА

Дангасаким, хирмон кўтарар,
Хирмон эмас, армон кўтарар.

Меҳнатингни сочмасанг донга,
Юрагингни тўлдирар конга.

Шоли

Шолизорда кечмас эсанг лой,
Кузда бўлур аҳволингга вой.

Шолизорда керақдир турмак,
Кўтарасан йўк эса курмак.

Ким шолига бермаса дармон,
Курмаклардан кўтарар хирмон.

Ким сув кечса шолини йиғар,
Гуручларнинг болини¹ йиғар.

Шолизорда сарф айлаган куч,
Курмак эмас, олади гуруч.

Шоли эксанг, қўлда гуручдир,
Лой кечмасанг, бу умид пучдир.

Шолизорда кимки кечса лой,
Гуруч билан элда бўлар бой.

Шоли экиб, қотирмасанг бош,
Роҳат билан еёлмайсан ош.

¹ Боли — етилгани (форсча).

Шолизорда кимки лой кечар,
Рўзғори бут, умри бой кечар¹.

Пахта

Элга берди Худойим пахта,
Элни килди мулойим пахта.

Барча элга илбос² пахтадир,
Баданларга либос пахтадир.

Сероб бўлса ҳосилдан пахта,
Неъмат билан тўлар хонтахта.

Пахта борки, оиланг бойдир,
Пахта сенга либосу мойдир.

Меҳнат билан бўлсанг пахтада,
Ётмагайсан қурук тахтада.

Қовунлар ҳақида

Кирни қувмок хислати совундадир,
Мулки олам лаззати қовундадир.

Полизга кирдим-у таъсирга тушдим,
«Кампирчопон»га мен асирга тушдим.

Бу лаззат на Чину Жопонда бордир,
Факатгина «кампирчопон»да бордир.

«Кўкча» десам яна Кўкчага борма,
«Кўкча» полиздадир, излабон ҳорма.

¹ Муаллиф ўз отаси Махдум Восилий билан бирга шоликорлик билан шуғулланиб,
унинг сир-асрорларини яхши билганлар.

² Илбос – кийинтирувчи.

«Кўкча» бўлгач кўлимда тилим,
Ожиз қолди васфига тилим.

«Кўкча» келарми деб ўтирдим курук,
Ўрнига, хайрият, келди «оқурук».

Бугун керакмасдир қанду новвоти,
Кўлимда турибди «обиноввоти»

Ҳар ким еса агар «умрвокий»ни,
Топади оламда умри боқийни.

Дилим шодлигидан яллага тушди,
Кўзим қачон «бўриқалла»га тушди.

Тонг пайти банд берди «шакарпалагим»,
Кўлга олсин дея мохрўй малагим.

Палакни эзмай деб, кўлимда шамча,
Полизга киргандим, кўринди «замча».

Жаннат хидин сочгач «хандалак»,
Нафсим шу он отди хакалак.

Ох, олдимга келиб «босволди»,
Иштаҳамни тўлик босволди.

БИР РУБОИЙ ВА УНИНГ ЖАВОБИ

Мазкур шеърларни компьютер хотирасига киритаётган вақтимда шоир Жаъфар Муҳаммад Одина Эшон ҳақидаги китобимни ўқиб, куйидаги рубойни юбориб қолди:

Маҳмуди Ҳасан, ба ту ҳазорон аҳсант ,
Бар захмати ту рўзгорон аҳсант .
Сад соли дигар умр бибин, то гирй,
Чуни ман зи забони дилфигорон аҳсант

Таржимаси:

Эй Маҳмуд, сенга минг бор офаринлар бўлсин,
Чеккан захматингга бир умр офаринлар бўлсин.
Биздек дўстлар тилидан шундай офаринлар эшитиш учун,
Яна юз йиллаб умр кўравергин.

Рубойининг тагида мана бу фард ҳам бор эди:

Эй, номи ту Маҳмуду кори ту маҳмуд,
Қас нест дар ин рўз сазовори ту Маҳмуд.

Таржимаси:

Сенинг номинг Маҳмуд бўлиб, ишларинг ҳам маҳмуд
(яъни яхши),
Бу кунларда сенга ўхшаган киши йўқ.

Мен унга ўзбекча мана бу рубойни ёзиб юбордим:

Илми аруз бобида султон Жаъфархон,
Ҳар битта сўзи дур ила маржон Жаъфархон.
Қай кунки мени назм ила шод қилдинг,
Кўнгил уйида қолмади армон, Жаъфархон!

2006 йил, июн.

М У Н Д А Р И Ж А

ДЕБОЧА	3
БИРИНЧИ БОҒ - Рубойлар боғи	6
ИККИНЧИ БОҒ - Тўртликлар боғи	10
УЧИНЧИ БОҒ - Қатрлар боғи	21
ТЎРТИНЧИ БОҒ - Даволар қақида	45
Жарроҳ қақида	53
Равоч	53
Қатик	53
Юрак	54
Уйқу қақида	54
Сафар ва саёҳат	55
Тозалик қақида	55
Тоза ҳаво	56
Ҳаммом қақида	59
Арок	60
Кашандалик	60
ҲАКИМ КИРМОНИЙНИНГ	
«Бах ул-хавосс» («Хосиятлар денгизи»)	
китобидан шеърий таржималар	61
Заъфарон	61
Дўлана	61
Шакар	61
Тошбақа	62
Кунжут	62
Бедана	62
Сумбул	63

Маккаи сано	63
Сут	63
Гўшт	64
БЕШИНЧИ БОҒ - Овқатлар ҳақида	66
Таъм билиш	66
Сомса	66
Манти	67
Шўрва	67
Палов	68
Норин	69
Шовла	70
Чучвара	70
Увра (угра)	71
Лағмон	71
Анжир	71
Анор ва палов	72
Узум	73
Нон	73
Сув	74
Тўй	75
Мош	76
Ари ва дори	76
Сафар ва саёҳат	77
ОЛТИНЧИ БОҒ - Аёл ва эркак, ота ва бола ҳақида	78
Аёл	78
Қайнона ва келин	80
Кийиниш	80
Ота ва бола	82

ЕТТИНЧИ БОҒ - Олим, илм ва китоб ҳақида	83
Олим ва илм	83
Китоб	85
Қўлғезмалар	86
САККИЗИНЧИ БОҒ - Одоб-ахлоқ ҳақида	87
Одоб	87
Салом одоби	88
ТЎҚҚИЗИНЧИ БОҒ - Ёқимсиз хулқлар ҳақида ..	90
Гумон ва иғво	90
Ҳасад	90
Бахил ҳақида	91
Очкўзлик ҳақида	91
Ёлғончилик ҳақида	92
ЎНИНЧИ БОҒ - Руҳий ҳолатлар ҳақида	93
Ақл	93
Шайтон ҳақида	93
Жинлар ҳақида	94
Ўлим ва ажал	94
Муסיқа ва кўшиқ	94
Назар топиш	95
Хотиржамлик	96
ЎНБИРИНЧИ БОҒ - Турли масалалар ҳақида	97
Қуръон ва тажвид	97
Тошу тарози ҳақида	97
Бозорлар ҳақида	98
Ҳаж ва ҳожи	99
Аллоҳ қалбингдадир	99
Мазҳаб ҳақида	100

Эл ҳақида	101
Амал соҳиблари ҳақида	101
ЎНИККИНЧИ БОҒ - Дехқончилик ҳақида	103
Шоли	103
Пахта	104
Қовунлар ҳақида	104
БИР РУБОЙИ ВА УНИНГ ЖАВОБИ	106

Маҳмудхон Маҳдум (Маҳмуд Ҳасаний)

Марҳаматнинг бордир боғлари

Нашриёт рақами: 14-352. Босишга рухсат этилди 29.09.06. Қоғоз бичими. Офсет босма. Офсет қоғоз. Ҳисоб нашриёт т. 3.0. Шартли босма т. 3.37. Буюртма №271. Адади 1000 нусхада. Келишилган нарҳда.

ЎзР ФА “Фан” нашриёти: 100047, Тошкент,
академик Я. Ғуломов кўчаси, 70.

Босмахона манзили: “Картография” ИИЧДК, 100170, Тошкент,
А. Муҳиддинов кўчаси, 6